

DREVO OB ČETRTHIH

Leopold Suhodolčan

Razprava se je zavlekla. Ana je postala nestrpna. Tožilec in njen branitelj sta si v čudnem, ustaljenem zaporedju segala v besedo. Kdor je pazljivo zasledoval razpravo, je kmalu odkril, da hočeta v dveh različnih oblikah povedati isto resnico. Ana se je večkrat obrnila k branilcu, da bi mu rekla, ga prosila, naj molči, toda ni se zmenil zanjo, čeprav je bržkone opazil njene trudne kretnje. Obnašal se je, ko da gre za veliko, zapleteno razpravo in da jo bo rešil le s svojim nastopom. Morala se je nasmehniti, ko je videla, kako je mrzlično pospravil svoje akte v mapo, koj nato pa jih je spet vse po vrsti in pretirano natančno razporedil predse. To je večkrat ponovil. Nič ni bil podoben hladnemu, preudarnemu advokatu, bolj dirigentu slabega orkestra.

Končno je predsedujoči objavil konec razprave, prej pa še pripomnil, da bo sodba izrečena natanko čez eno uro. Ana je neprizadeto prisluhnila važni napovedi, ko da se tiče to koga drugega, ki je sedel med razpravo v dvorani in ga je poznala zgolj po imenu. Sproščeno se je zasukala in poletela iz sodne dvorane v svojo celico, da ji je miličnik le s težavo sledil. Preslišala je njegov presenečeni klic, naj stopa počasneje. Poleg drugega jo je poživil občutek, da bo čez slabo uro za vselej konec dolgoveznih razprav.

Komaj so se zaprla za njo vrata celice, je prišla za železno posteljo, da bi jo pomaknila k oknu. A je začutila, ne da bi se ozrla, da je dežurni miličnik kukal skozi linico. Gotovo sem mu sumljiva, je pomislila, ko sem tako furijala v svojo celico. Počakala je trenutek, sedla na rob postelje in se s svojimi ostrimi očmi zazrla v blede obraz v linici. Mučni trenutki so napolnili zatohli prostor. Nato so se vrata linice premaknila. Ana je počakala še nekaj minut, čeprav se je le z veliko voljo premagovala. Ko pa je presodila, da so se koraki na hodniku dovolj oddaljili, je planila kvišku in zagrabila stranico postelje. Potisnila jo je k oknu, ki je bilo do tri četrtnine zazidano. Le skozi ozko četrtnino je padalo v celico sonce.

Povzpela se je na posteljo in se s komolci naslonila na opekasto okensko polico. Zdaj je videla pred sabo košček pokrajine, pokrajino v pravokotnem okviru, sredino položnega hriba. V levem kotu pravokotnika je razločila prekopano sipino, kjer so pred nedavnim zasadili mlad vinograd, v desnem pa je ob travnati poti stalo drevo. Drevo kot druga drevesa. Ana si je sicer vtepla v glavo, da je bila jablana, dasi za to ni imela trdnih dokazov, ker je raslo predaleč, da bi mu lahko

dala ime. Drevo ni imelo nobenega posebnega znamenja; tudi krošnja ni vzbujala pozornosti.

Za Ano pa tisto drevo ni bilo nekaj vsakdanjega. Zaradi drevesa se ji je tako mudilo iz sodne dvorane. Bil je četrtek, tako je morala še zlasti hiteti. Zazdelo se ji je, da je tokrat vendarle prišla prepozno. A je odločno preganjala to grenko misel. Nepremično se je zazrla v oddaljeno drevo. Ni čutila, da jo zaradi hrapave okenske police že bole komolci. Prisluhnila je, kako ji bije srce na čelu, ki ga pritiska ob hladni železni križ. V natezalnici čakanja je pozabila na druge bolečine, pozabila, da stoji na jetniški postelji, pozabila na lepo zlikanega sodnika in svojega čudaškega branilca, ki je bil prisegel, da jo bo rešil ječe, čeprav so jo obtožili uboja, pozabila na svojo sedemletno hčerko, ki je že tri mesece ni videla, zadušila je bolečine, ki so se pričele tistega dne, ko se je odkrižala še nerojenega otroka.

In potem je vztrepetala.

Najprej je zagledala njega. Prihittel je skoz mladi vinograd. Nenadoma je obstal in se zazrl v dolino. Toda že naslednji trenutek se je odpravil dalje proti drevesu. Ko se je ustavil pod njegovo krošnjo, je naglo sedel, koj zatem pa vstal in pogledal na travnato pot, ki se je kazala na nasprotni strani. Ana ga še nikoli ni videla od blizu, zato ni vedela, kakšen obraz ima, kakšne oči in lase, še to ne, koliko je star. Bil je že tretji četrtek, da je prihittel do drevesa.

Glej. Prihajalo je dekle.

Prisegam, da ima danes novo obleko, si je dejala Ana, akoravno je svojo prisego izrekla z varljivim občutkom. Zrak, ki jo je ločil od njiju, je bil kot veliko mlečno steklo, skozi katerega se nejasno rišejo podobe. Kljub temu pa sta bila neznano dekle in neznani fant v Aninih očeh nekaj resničnega, oprijemljivega, nekaj, kar je bilo natančno opredeljeno. Segla sta si v roke, nista se poljubila v pozdrav, tako je skozi daljavo odločila Ana. Skrbno je pazila na vsako njuno kretnjo, da so jo že bolele oči. Pod drevesom sta se zadrževala le nekaj trenutkov, tako je štela trenutke Ana, nakar sta ga obšla in se po sveži travi odpravila na vrh hriba. Ana ju je pospremila, dokler ji je dopuščal nepremakljivi, mrtvi pravokotnik (nikoli ne bom videla vrha, je pomislila), potem je pogledala spet drevo, ki je ostalo samo. Sedaj ima drevo lepše veje, tako ga je videla Ana, deblo se je nekam podaljšalo in zravnalo, krošnja se je zasvetila v soncu.

Čakati bom morala cel teden, cel teden do novega četrтка, je nato pomislila s strahom. Samo vsak četrtek sta zmenjena fant in dekle. Toda naslednji četrtek prav gotovo ne bom več v tej celici. Čez pičlo uro bom zvedela, kako so odločili sodniki.

Stala je na starem, počrnelem balkonu z zajetnimi stebrički. Opa-
zovala je vrvež na široki cesti, ki se je vijugala skozi trg. V nekdanjem
Sokolskem domu, ki se je nekaj dni poprej še dolgočasil, je sedaj ne-
utrudljivo pela harmonika. Partizansko slavlje se še ni končalo. Tudi
Ana je prejšnji dan pohitela na cesto in jih pozdravljala z obema ro-
kama, ko so prikorakali v trg. Potem je poslušala navdušene govore
in gledala še bolj navdušene poslušalce, proti večeru pa je otožna ob-
sedela v kotu dvorane; nihče se ni zmenil zanjo, preveč je bilo v ljudeh
prekipevajočega veselja in sproščenosti. Kdaj pa kdaj se ji je razpočil
nad glavo glasen smeh in skozi njegovo prepolovljeno lupino je krik-
nilo: Ne bo se več vrnil! Omahnila bi, da ji ni priskočil na pomoč
razum; ohrabrujoče ji je prišepnil, da je povsem razumljivo, ko ni
prikorakal med prvimi v svoj domači kraj. Zadnje sporočilo je prejela
od njega s Primorskega. Domov pojdem, je nato sklenila. Poiskati
moram Marinko in jo spraviti v posteljo. Tedaj je zagledala svojo
taščo. Suha in drobna je stala ob partizanu s širokimi rameni in se
razgreto pogovarjala z njim. Na dolgo in široko mu opisuje sina, da
bi kaj zvedela o njem, se je trpko nasmenila Ana. Odkar je brigada
vkorakala v Dobrije, je prav gotovo izprašala že vse partizane. Tudi
ta je prizanesljivo odkimaval z glavo, stara ženica pa vseeno ni od-
nehala. Ana se je prerila skozi množico na cesto. Potem vso noč ni
zatisnila oči.

Mama pa se še ni vrnila, je pomislila Ana. Bržčas je našla še koga,
ki ga še ni vprašala po sinu. Gotovo je že zelo trudna.

Že je hotela z balkona, ko se je na cesti pred hišo ustavil tovornjak.
Dan poprej ga je še najbrž šofiral nemški vojak. Najprej je skozi
okence v vratih prikukala drobna deklinška glava. »Marinka!« je pol-
glasno zaklicala Ana. Stara je bila štiri leta, pa je že rada pobegnila
na cesto. Mogoče pa se ji je kaj pripetilo, se je vznemirila Ana. More-
biti so jo nesrečno povozili. Ni se mogla premakniti. Potem je stopil
na cesto partizan, ki je držal dekletce v naročju. Pogledal je Ano.

Tako se je vrnil Rok, njen mož. Po štirih letih vojske. Še trenutek
prej je mislila nanj. Skočila bi mu z balkona v naročje, če bi se ne-
pričakovano od kod prikazal, si je govorila, in še malo se ji ni zdela
ta misel neumna. Ko pa ga je res zagledala, se še ganila ni, le oči so
ji z gorečo odsotnostjo lovile zdaj njega, pa spet partizana, ki se je
za njim prikazal iz tovornjaka in se hudomušno smehljajal. Potem se
je nagonsko obrnila in stekla skozi kuhinjo. Ustavila se je na vrhu
stopnišča, kajti Rok je že prihajal po stopnicah z dekletcem v naročju.
Zbrala se je in z vso močjo stisnila z roko ograjo na stopnišču, da bi
se prepričala, če v resnici doživlja ta trenutek. Marinka se je plaho

oklepala Rokovega zagorelega vratu ter zamaknjeno zrla v njegovo visoko čelo. Njegov tovariš, ki je zaostal za nekaj stopnic, je začel nemirno božati leseno ograjo, ustnice so se mu raztegnile v srečen smeh. Nato si je popravil težki pas z orožjem ter se spoštljivo obrnil proti durim.

»Pogledal bom po mestu,« je dejal z ženskim glasom.

»Prav, Minč... Zvečer pa le pridi k nam,« ga je povabil Rok in to so bile prve besede, ki jih je po štirih letih slišala iz njegovih ust.

Ana je pozneje mnogokrat mislila na to srečanje. Vendar se ji ni nikdar posrečilo, da bi naredila iz njega nekaj velikega, nekaj enkratnega, dasi je bilo že samo ob sebi nepozabno. Videla je že mnoga srečanja. Taka, ki so jih okrasili s težkimi solzami in zateglimi vzdolgi. pa tudi taka, ki so se odigrala v brezkončnem molku. Njunega srečanja ni mogla shraniti ne v prvi ne v drugi predalček. Spominja pa se, da tistega dne ni mogla skriti sreče, ki ji je vrela iz posušenih oči, ne smehljaja, ki si je po dolgih letih spet upal na njene ustnice. Zbegano je tekala po kuhinji, mu začela odkrivati tisoč reči v eni sapi, ko da je nekdo nenadoma odprl v njej vse zapornice; karala je otroka, da se čudno obnaša pred njim. Sicer pa se sirota drugače tudi ne more, je takoj dostavila, vmes pa v svoj pogovor nespretno vpletala stavek: »O da je le te nesrečne vojske že enkrat konec...!«

Rok ni sedel; nespokojno je korakal po kuhinji, ko da mu je tesno med mirnimi stenami, še vedno z deklecem v naročju. Vzelo ga je, zelo ga je vzelo, si je na tihem šepetala Ana, ko ga je od strani opazovala. Govoril je malo, le poslušal, potem pa previdno spraševal po tem in onem, ko da se boji slišati odgovore na svoja vprašanja, kakor: »Ne, Tonijevega Marka pa ni več. Marca so ga ubili. V coklah je stal na domačem pragu, ko so ga ustrelili...« Ali pa: »Ja. Češnjo na vrtu smo morali požagati. To zimo. Bila je že stara in drv ni bilo mogoče dobiti...« In spet: »Sadovnjak so spomladi posekali. Komaj da je drevje vzcvetelo. Čezenj so speljali protitankovski jarek...«

»In kje, kje je mama?« ga je slišala reči s tipajočim glasom. Bržčas je že vse od prihoda spravljal to vprašanje na jezik.

»Oh, v domu je še, na mitingu,« je povedala Ana mirno, da je bil Rok zavoljo takega odgovora bolj presenečen kot pa zaradi resnice, da je še živa.

Kmalu je Jamnica prišla. Obstala je tiho pred njim in ga je gledala. Rok ni bil vzgojen, da bi poljubljal mater ob slovesih in snidenjih. Kadar je videl, kako sta njegovi starejši sestri poljubljali mater ob vsaki najmanjši priložnosti, se je večkrat obrnil v stran. Tudi v partizanih se je pogosto spomnil tega. Leta enainštiridesetega ji je stisnil

le roko v slovo. Najbrž nikoli ne bom zvedel, kako mama ceni mojo ljubezen, je pomislil, mogoče bi se kdaj pa kdaj rada pogrela ob bolj otipljivem znaku vdanosti. To pot mu je položila drobni roki na ramena in rekla: »Pa smo le prestali...«

Rok je precej opazil, da so njene gube na obrazu dobile še globljo senco in da so ji lasje docela osiveli. Drugače je bila videti zdrava in bolj čvrsta kot pred štirimi leti. Prikrivala mu je, da se ji roke tresejo in da se ji oči s prikrito grozo oddaljujejo v neznano. Nenadoma se ji je beseda jela zatikati, njen na pol zadušeni glas je brezumno skušal najti zatočišče za svojo nagoto. Z negotovimi koraki je odšla v svojo sobo, ko da gre po nekaj, kar bi mu rada pokazala. Dolgo se ni vrnila.

Ana je pekla meso, ki so ga ji pustili partizani. Preteklo noč so prenočili v hiši. Prijetno je dišalo po vsej kuhinji.

»Še za tvojega tovariša bo,« je rekla. »Če se bo le kaj kmalu prikazal...«

»Dvainštiridesetega sva se srečala. Od takrat sva se ločila samo enkrat, ko je Minč ležal šest tednov zaradi šrapnela.«

»Ti nisi bil ranjen, Rok? Veš, Laznikov je lani jeseni prinesel pošto, da so te zadeli v trebuh...«

»Laznikov? Aha, že vem. Lansko zimo je bil nekaj časa v naši brigadi... Ne, ne, nič hudega ni bilo. Majhna praska. Imel sem res pasjo srečo... Ne morem verjeti, zdaj, ko je za nami, da sem preživel vojsko le s tremi praskami...«

Takrat so se duri spet odprle, Jamnica je obstala na pragu. Rok je takoj sprevidel, da se je pravkar nekaj zgodilo. Naredil je korak proti njej. Za trenutek sta se ujela s pogledi. Vedel je. Jokala je. Sram jo je bilo, da bi se izjokala pred sinom, pred snaho, pred štiriletnim otrokom. Oči so se ji pomladile, je pomislil, zdaj, ko si jih je oprala s solzami, sence v njenih gubah so se ubogljivo potuhnile. Mama bo imela čez mesec dni že šestinšestdeset let, se je spomnil Rok. Pohitela je mimo njega in se zamotila pri štedilniku. Potem je z gibčnimi koraki premerila kuhinjo in se ustavila ob kredenci. Rok, ki jo je dohiteval z očmi, se je nasmehnil in dejal: »Mama, če boš hotela praznovati šestinšestdesetletnico, si boš morala leta dokupiti...«

Na cestah Dobrij je še vedno šumelo; ljudje so tekali na vse strani, partizani so odhajali v hiše prenočit. Drugi so se razporejali v vrste in se odpravljali dalje. Peli so. Ko jih je Rok zaslišal, se mu je zazibalo srce kakor čoln, v katerega so pljusknili mehki, vabeči valovi. Znova se bo moralo navaditi mirnega pristanišča.

»Upam, da mi bo prišel Minč povedat, kakšno povelje bo veljalo nocoj za našo brigado,« je rekel Rok in gledal Marinko, ki mu je sedela

na kolenih. »Še kak mesec bomo nosili puške, potem pridemo za vselej domov ...«

In potem so dolgo v večer sanjarili o dnevu, ko si bo Rok dokončno stepel z ramen prah vojske. Rok in Jamnica sta se sproščeno pogovarjala, dasi je Ana začutila, da je Rok postal drugačen in da tudi Jamnica to že vsa preplašena spoznava. Ana pa je s svojimi besedami kmalu opešala. Nalomljen občutek ji je stiskal grlo, bala se je, da bi Rok in mama v prvi zanesenosti do kraja preobrnila čas, odkar se niso videli.

Minč, ki se je bil vrnil in se navečerjal, je zaspal na stolu kot otrok, ni jih motil. Nenadoma pa mu je glava ušla s komolca in mu omahnila čez stol. Zdaj se je Minč bliskovito zravnal in na pol buden zaklical: »E, ne boste nas, ne! Jutri pojdemo v Celovec, če še ne veste... Rok, silišal? Jutri zarana se odpravimo ...«

Pri zadnjem stavku se je zdramil že docela. Presenečen je opazoval nasmejane obraze.

Sledil je premor; izpolnjevali so ga stavki, ki jim je bilo prisojeno le kratko življenje, muhe enodnevnice, ki zapustijo le tu in tam komaj vidno piko. Premor je trajal vse do trenutka, ko je Rok znenada vprašal:

»Kje je pa Elica?«

Vprašanje je bilo kratko, odrezavo, a dovolj močno, da je obviselo v zraku. Le tako je Rok lahko pričakoval, da bo dobil nanj odgovor. Imel je tri sestre, dva brata. Sam je bil najmlajši v družini. V partizane so mu prinašali le redke vesti, ki pa so najčeseje pobijale druga drugo.

Kje je Elica?

»No kje? Na Poljani še zmerom. Lani si je na novo uredila frizerski salon,« je rekla Jamnica. Kar je Rok odtrgal od tal z odrezavostjo in močjo, je skušala zdaj obdržati v zraku s trpko hudomušnostjo. »Še zmerom mora skrivati denar pred možem, drugače bi ji še kiklo zapil.«

Jamnica se je razživelala, odkrito je govorila o vsem in vseh, okraševala svoje odgovore z drobnimi duhovitostmi, da se je Rok zadovoljno smehljaj, Minč pa se je za vsako malenkost razpočil v krohot, ki pa mu je vsakokrat s posebnim užitkom odstrigel krila in v trenutku utihnil. Marinka je začudeno strmela vanj.

»Tudi Katka je še na Poljani,« je kar sama nadaljevala. »Kam bi se tudi prestavljala, saj vsak dan teže hodi, tako se je zredila. Če boste šli jutri mimo, poglej malo k njej. Dobro ji gre, moč prekupčuje z vsem, kar je mogoče spremeniti v denar. Vsa štiri leta je stal z eno nogo v lesu, z drugo pa v dolini pri Nemcih ...«

Zdaj se je Minču krohot prelomil na dvoje; to ga je ujezilo, pa se je z roko udaril po kolenu.

»Marta je še v Mariboru. Za gotovo sicer ne vem, od februarja nisem dobila od nje nobene pošte. Takrat mi je pisala, da so mnogo železničarjev prestavili v Nemčijo in da se zelo boji, če ne bojo tudi njenega moža...«

Marto je imel Rok še v najlepšem spominu in mama je govorila o njej brez pikrosti.

»Za Simona pravijo, da je šel v nemško vojsko. Ne vem, če je res... Ni mi tega javil...«

»Kolikor vem, je bil enainštiridesetega v Celju na sodišču...«

»Ne vem, s čim se je preživljal... Ni mi pisal. Ni imel te navade...«

Utihnili so. Minč je brez uvoda znova zadremal. Njegova razpoloženja niso poznala nobenih pregrad. Pritrkaval je z glavo, da se je Marinka zavoljo tega pridušeno hihitala. Nazadnje se je ojunačila in mu potegnila čepico z glave ter jo skrila za hrbet. Minč se ni prebudil, le nasmehnil se je sončnemu jutru, kateremu se je pravkar v sanjah odkril.

Rok bi moral zvedeti še, kako je z najstarejšim bratom. Jamnica se je vedla, ko da nima več kaj povedati, ko da je spregovorila že o vseh svojih otrocih. Ana je povabila glavo. Nenadoma pa se je Jamnica le oglasila, mimogrede je rekla:

»Za Roberta tako veš... Skozi vso vojsko je delal v železarni...«

»Jaz sem pa čul, da je bil v nemški vojski...«

»Menda so ga bili res vpoklicali. A ni prišel dlje ko do naborne komisije. Noge ima pokvarjene... Po Dobrijah kroži več zgodb o tem, saj jih boš še slišal. Njegova je ta, da ga je v železarni ujel stroj. Močno šepa... Oženil pa se še ni... Zdaj veš vse.«

Jamnica se je oddahnila in vstala. Pogovor je začela dobro razpoložena in vesela, zdaj se je dvignila zamorjena. Kazalo je, da se bo veliki večer precepil. Toda takrat je prevzel njeno vlogo Minč, ki se je spet zbudil, in kuhinja je znova oživela.

Mestece ni poznalo noči. Dan se je prebil skozi noč in se raztegnil vse do naslednjega jutra, ko se je pomladil v lastni rosi in nato pre-rojen trajal dalje, noseč s seboj razigrane meščane. Nekaj čez polnoč je bilo, ko je Jamnica legla. Minču so postlali v kuhinji. Marinka je zaspala v Rokovem naročju; ni se več prebudila, ko so jo slekli in jo položili v posteljo.

Ana je spala komaj dobro uro. Ko se je prebudila, se ji je zazdelo, da tisto noč še ni zatislila oči. Samo za nekaj trenutkov je v omotici zdrvela skozi čuden predor, v njegovi sredini ji je bolešno pričakanje lovilo korak; sedaj je predor že za njo, spet razpoznava pred-

mete okrog sebe, v jutru, ki se plaho približuje. Tu je njen mož, kaže, da še spi. Prav gotovo sanja, da šumi okrog njega gozdna trava; v njej se je potuhnil gad z zelenimi očmi.

Premišljevala je. Znova se ga bo morala navaditi. Da, navaditi, brez obotavljanja je rabila to besedo. Če je iztegnila roko, se je dotaknila tujca. Ko jo je poljubljaj, potem ko sta legla, ko jo je prižehl nase, si je morala dopovedovati, da počne vse to njen zakoniti mož. Pol leta pred vojsko sta se poročila. Menila sta, da se že dovolj dolgo poznata, več let sta bila skupaj v službi v železarni. Šele pozneje je domela, da njuno poznanstvo ni pomenilo mnogo. Tudi mimo visokega drevesa spodaj ob poti je več let hodila, vsak dan ga je srečavala, a če bi jo kdo vprašal, ali so že kdaj v njegovi krošnji gnezstile ptice, mu ne bi vedela povedati. Ko sta po poroki obstala pred temelji za skupen dom, sta začudena in osupla opazila, da bosta morala pravzaprav zgraditi vse znova.

Tedaj je čez noč prišla vojska.

Ob slovesu so Ani stekle po licu brezbarvne solze. V zmedenosti in naglici tega nihče ni opazil, da si Ana ni bila docela prepričana v to. Slutila je, da si je Jamnica njene solze za vselej vtisnila v spomin. Toda nikoli se ni izdala pred Ano.

Med vojno ji je Rok poslal po kurirju sporočilo, da bi se lahko srečala pri nekem kmetu nad Belimi vodami. Bilo je v pozni jeseni, deževalo je in sneg je že naletaval. Prehodila je strašno pot, nikoli je ne bo pozabila. Vse od domačega praga si je šepetala nemo prošnjo, da je ne bi srečala nemška izvidnica. A je srečno prispela na zmenjeno mesto. Z Rokom pa se nista videla. Šele snoči ji je lahko povedal, da so jih tistega dne znenada napadli Nemci in je moral ostati v odredu. Spominja se, s kakšnim razočaranjem se je vračala. Bolj pa se je bližala domu, bolj jo je prevzemala misel, kako malo je pravzaprav poznala tujce, s katerimi se je bojeval njen mož, kako površno je doživljala čas, v katerem so živeli.

Zdaj se po štirih letih spet z roko dotikam moža. Ali naju niso leta odsotnosti prej zblížala, kot pa oddaljila? Vem, ni še tako, kot bi moralo biti, je ugotavljala Ana. Če bi bilo že vse tako, bi se zdajle obrnila k njemu, mu vtihotapila svojo roko na močne prsi, poljubila bi ga na osivele lase nad ušesom, res, glej, osivel je ubožec, čeprav ima komaj šestindvajset let. Rok je dober, je vzdihnila. Ves drug, kot je bil pred štirimi leti. Zato moram nekaj ukreniti s samo seboj. Moram, moram, moram. Ne bo težko. Domišljam si, da sedaj ne bo več težko. Vojske je konec. Vse bo začelo živeti znova.

Tedaj se je ozrla. Rok je bil zbujen in jo je gledal. Nasmehnila sta se. Rok je poiskal z desnico njeno mehko, golo rame. Z drugo roko ji je popravil črne lase, ki so ji padli na lice. Moten dan se je bil medtem prikradel vse do njune postelje in je legel med nju. Premaknila sta se in ga pokrila s svojima telesoma, da se jima ne bi več izmuznil skozi okno.

Zjutraj so dobrijske ceste že navsezgodaj oživele. Sicer je bilo na trgu, ki je že iz prve vojske slovel po tem, da je pozdravil Malgajeve vojake, le malo ljudi, toda po prižganih lučeh in vznemirljivem šumu po stranskih ulicah je bilo spoznati, da vstajajo s partizansko vojsko tudi meščani. V poltemi je polagoma rasla razpotegnjena četa.

Tudi Ana je prišla in Jamnica je pospremila svojega sina. Mislili so, da se Marinka ne bo zbudila tako zgodaj, a je planila pokonci, komaj je Rok stopil s postelje na tla. Stali so ob razporejeni vrsti in molče čakali povelja za odhod. Ana se je tiho približala možu, narahlo se ga je oklenila z roko. Ni bila samo svečanost slovesa, ki ji je ovlažila oči in raznežila ozko dlan. Rok jo je pogledal z odsotnim smehljajem, nato pa še otroka, ki ga je držal v naročju.

»Zdaj ne bo več dolgo,« je dejal. »To je naš zadnji pohod... Marinka, pridna bodi, kmalu se bova spet videla...«

Dekletce je prikimalo z zaspanimi očmi, obenem pa se zazrlo v tovarnjak, ki je privozil na trg. Zanj očka še ni bil do kraja doživeta resničnost, zgolj nekdo, morda njen stric. Tudi drugi otroci imajo strice, ki živijo v daljnih, nepoznanih krajih.

Jamnica je spraševala Roka o njegovih tovariših, ki so se zbirali v vrsto.

»O, tega pa poznam! Pred vojsko je mislil priti na Dobrije za poštarja,« je rekla. »Potem pa se je nenadoma premislil...« In po kratkem premolku: »Ta ima pa najlepšo obleko med vami. Najbrž je brigadni krojač...«

V resnici pa je Jamnica izgovarjala te pripombe kar tjavdan, ne da bi globlje razmišljala o svojih besedah. Komaj se je obvladovala, komaj je prikrivala, da se ji roke spet nevarno tresejo in da se ji okrog srca strjuje železen oklep.

Ko je prišlo povelje, naj se povzpnejo na tovarnjak, se je morala Jamnica krepko prijeti Roka, drugače bi omahnila. Neopredeljiva slutnja ji je sunkovito prejezdila dušo.

Rok je splezal na avto. Minč mu je smeje ponudil roko in ga potegnil k sebi. Nato je zaklical Ani in Jamnici:

»Brez skrbi. V treh dneh bo vse končano, za vselej končano... In potem pridete za nami, ali ne, Rok? Pri celovškem zmaju vas bova čakala in za rep ga bova držala...«

Tovornjak se je premaknil. Ana je z dekletom obstala na mestu, le desnico je narahlo dvignila v pozdrav. Nekje na začetku kolone je zapela harmonika. Veselo, ohrabrujoče, slovesno, odpovedujoče. Marinka je prebujeno stegovala vrat, da bi bila večja. Ana je stala nepremično; občutila je, da ji kri prijetno, pomirjujoče drsi navzdol po telesu, se izgublja v varljivi vdanosti, ne da bi jo mogla zaustaviti. Zakričala bi, a ni imela več moči.

Jamnica pa je krenila za avtom; sprva je stopala počasi, roke je na pol iztegnila predse, se podzavestno izogibala neurejenemu vrvežu, za tem pa nenadoma obstala sredi ceste, roke so se ji mrtve prelomile. Partizani so se ji spoštljivo umikali, ji obujali roke z vzpodbudnimi klici, nato pa pohiteli za kolono. Dolgo je stala sredi ceste, stala je še potem, ko je zadnji utonil na koncu mesta.

Jamnikova hiša je visela na vzpetinici takoj za središčem Dobrij. Bila je pritlična hiša z veliko podstrešno sobo in prizidkom, ki je nosil bahav balkon z okroglimi stebrički. Te je že skoro docela pokrilo gosto zelenje. Jamnica je vsakomur rada razložila, da si je hišo postavila za svoje prihranke, mož da je znal samo otroke delati (imel je dva nezakonska otroka, ki pa sta se izgubila v svetu) in denar zapravljati. Nazadnje je ravnodušno dodala: »Bila je prava sreča, da se je v železarni do smrti pobil, šest let pred vojno, ker bi drugače še več otrok spravil na svet in še več denarja zapravil...«

Bilo je zgodnje popoldne v juniju, toda oknice na hiši so bile zaprte in niti najmanjšega šuma ni bilo slišati iz sob. Vroče sonce se je upiralo ob porumenelo steno, se odbijalo v kodrastih kolobarčkih in padalo na odporno zelenje. V majhnem vrtu na južni strani hiše se je nad gredami sklanjala Frnetovka, postarna ženica, a še vedno rdečelična in živahna, a tudi zelo žilava za svoja leta. Poznali so jo vsi na Dobrijah. Bila je okrnel ostanek časov, ko so jo še vabili za kuharico na gostije in sedmine, za babico, za perico, pa tudi bolezni je še zagovarjala, če se je le-ta spravila nad kravo ali svinjo vraževernega gospodarja, sama pa se je raje uklonila znanosti in je poklicala živinozdravnika, da ji je ozdravil svinjo z injekcijo.

Po ozki poti mimo vrta je počasi prišla mestno napravljena žena in se ustavila ob ograji. Nekaj časa je gledala Frnetovko, nato pa postavila kovček na tla in glasno pozdravila. Frnetovka se je zvrnala. Potegnila si je z roko preko čela in oči, ko da želi pregnati trepetajočo

sončno meglico, ki je visela z neba na zemljo. »O glej jo! Kje si se pa ti vzela? Od vlaka, kaj. K hčeri? Ej Gela, zdaj te pa že res dolgo nisem videla...«

Frnetovka je pristopila k ograji in ji ponudila roko.

»Saj veš, če je dosti otrok pri hiši, ne utegneš, da bi hodil po svetu, pa vojska je bila vmes, človek je najraje kar doma,« se je opravičevala Gela, ki se je tik pred vojno preselila z družino v Maribor. »Kako pa ti, Malč? Vidim, pleješ, pri Jamnici. Letos je dosti plevela, bog se nas usmili, ko je bilo pa toliko moče.«

»Bolj tiho govoriva, Gela... Jamnica sedi za oknicami, prav gotovo sedi za oknicami, po ves dan kar kaj drugega ne počne,« je šepetala Frnetovka. »Že dober mesec takole iz dneva v dan straži za zastrtim oknom in gleda tja nekam v polje...«

»Ja kako, je zbolela?«

»Ti ni Rezika nič pisala, da ji je najmlajši padel nekje pri Borovljah? Hm, cela divizija esesovcev in ustašev jih je obkolila, ti salamenščki se niso hoteli predati... Pomisli, Rok! Najrajši ga je imela od vseh svojih šestih otrok. Tudi meni se je zdel še najboljši... Vojske je bilo pravzaprav že konec, ko je padel, a ni to nekaj strašnega, kaj...«

»In tako postaven fant je bil! Jaz se ga še najbolj živo spominjam iz dni, ko se je ženil.«

»Štiri leta je bil v lesu, pravili so, da je le tri mačje praske prinesel s sabo, no, pa ti ga zadene, ko smo že vsi mislili, da je konec gorja...«

»Malč, sedaj si pa ti začela glasno govoriti. Ne vem, če se ni za oknicami nekaj premaknilo,« je rekla Gela.

»Me kar zanese, kadar spregovorim o tem...«

Za hipec je Frnetovka pomolčala, ko da prisluškuje, podaljšala svoje gube na obrazu v važen izraz, nato pa zašepetala:

»Nikogar od svojih ne mara imeti pri sebi, tako da jaz hodim k hiši in ji strežem. Snaha, ki je vsa leta stanovala v hiši, se ne sme prikazati, kar zareži nanjo. Od hiše sicer še ni šla, čeprav je meni že večkrat rekla, da bo to naredila. Tako živita vsaka zase, Ana spodaj, Jamnica zgoraj, zamenjali sta, ker si je Jamnica zaželela balkona... In ko gre mlada v službo, nese otroka k sosеду...«

»Malč!« sta tedaj začuli odrezav glas skozi oknice. Glas je brez odmeva obtičal v soparni sončni megli.

»Kliče te,« je rekla Gela. »Najbrž ji je kaj treba.«

Spet sta prisluhnili.

»Ne verjamem,« je zamahnila Frnetovka z roko. »Včasih jo prime, pa me kar naprej kliče. Ko pa pridem k njej, molči kot grob; če jo

baram, zakaj me je klicala, ne dobim odgovora... Tole gredo moram še opleti, prej ne grem nikamor. Bo že še malo počakala. Jutri ne bom imela časa. K zdravnikovim moram iti prat.

»Otroci pridejo kaj pogledat k njej?«

»Že dolgo ni bilo nobenega. Zadnjič sem jih videla na pogrebu... Pa če bi tudi prišli, najbrž ne bi z nikomer spregovorila ali pa bi jim kratko malo zaklenila duri.«

Iz hiše sta spet slišali klice, vendar se Frnetovka ni zmenila zanje. Bila je tega že vajena.

»Greš k hčeri?« je vprašala Frnetovka.

»Bolna je, saj gotovo veš.«

»Čula sem, ja, da so jo peljali v bolnico.«

»Pa tako si želi otroka! To je bilo sedaj že tretjič. Vsaj tri mesece bi bila še vzdržala, sirota, pa bi ga imela... Je že tako na svetu, kaj hočemo, jaz pa sem prinesla otroka, pa čeprav sem do zadnjega delala, ona pa se že v drugem mesecu ni več smela stegniti na polico...«

Poslovili sta se. Gela je sključeno odhajala po ozki poti. Veliki kovček ji je kdaj pa kdaj podrsal po zemlji. Podoba je bila, da jo je številna družina močno upognila k tlom.

Frnetovka se je lotila dela, da bi čimprej nadoknadila zamujeno. Toda motika je ni ubogala, podsekala je najlepše stebelce. »Križana gora,« je vzdihnila, »kaj pa delam...«

Od srca ji je silil v roke čuden nemir. Nenadoma je vstala in se preplašeno zazrla v oknice, za katerimi je sedela Jamnica. Nemir, ki se ji je prikradel iz srca, ji je tisti hip docela omrtvičil roke, da ji je motika padla na gredo. Ni pogledala za njo, temveč se je z negotovimi koraki odpravila v hišo. Naredila je nekaj korakov po stopnicah in že je odprla duri v sobo.

Frnetovka je bila vajena marsičesa, njo so pošiljali celo tja, kjer so se moški poraženi umaknili. Toda tokrat je malone izgubila ravnotežje, ko je zagledala Jamnico. Zdrsnila je bila iz mehkega naslanjača, v katerem je sedela, na tla, tako da ji je samo še glava slonela na njem. Usta je imela široko odprta; glas, ki je udarjal ob omrtvičene glasilke, je bil kot val, ki je v visoki legi pretresljivo piskajoč, ko doseže nižino pa umirajoče hropeč. Izgubljeno, proseče in brez moči je blodil njen glas po od sopare zasičenem prostoru. Frnetovka je brez uma tekala okrog Jamnice, ji pogledovala v pretrgane oči, se dotikala njene negibne roke. Končno jo je iz zbeganosti rešila misel: »Poklicati moram koga!«

Kot mlado dekle se je pognala iz hiše.

Cez štiri tedne je Jamnica spet sedela v istem naslanjaču. Toda sedaj se ni mogla več ganiti, ni mogla več vstati in stopiti po sobi, ni mogla sama odpreti duri na balkon, da bi pogledala na vrt. Roke ni čutila, da bi se lahko oprla nanjo, in leva noga je ni več ubogala. Zjutraj so jo že navsezgodaj prinesli na balkon, ponoči je živela od čakanja na prvi svit. Oknic sedaj niso več zapirali. Noge so ji zavili v mehko odejo, sama pa si je z desnico dvignila mrtvo levico in si jo je položila predse v naročje. Navadno jo je Frnetovka šele v naslanjaču počesala in umila.

Od dne, ko se je vrnila iz bolnice, se je zelo spremenila. Vsi so pričakovali, da bo še bolj zadirčna in neznosna, kakor je o njej prej govorila hči, ki je imela frizerski salon na Poljani, v resnici pa ni bilo tako. Rada je govorila, če je kdo posedel pri njej; večkrat na dan je poklicala v sobo Marinko, da je čebljala okrog nje, zadrževala pri sebi poštarja, da ji je poročal o novicah v mestu, ter z balkona ukazovala, kako naj Frnetovka uredi vrt.

Z Ano je bila prijazna, vsaj pred ljudmi, raje pa je videla, če je ni bilo v njeni bližini.

Še hčeri, ki sta jo kmalu po njenem povratku iz bolnice prišli obiskat, je sprejela s priljudnim obrazom. Prikazali sta se obe istega dne, isto uro, isto minuto, dasi sta prihiteli vsaka z nasprotnega konca. Prinesli sta ji poceni drobnarije. Lesna trgovka ji je žrtvovala jopico. Da naše mame ne bo zeblo, je ponovila trikrat v eni sapi. Frizerka je na vso moč hvalila mamino zdravo barvo. Priduševala se je, da ji je neki zdravnik, njihov hišni prijatelj, zatrjeval, da se da kap še pozdraviti in da ga bo ob prvi priložnosti pripeljala s seboj.

»Te bo še on pregledal, veš, mama,« je rekla. »Dandanes si v bolnici tako samo številka, če nisi najmanj narodni heroj...«

Bivša lesna trgovka pa je zagostolela: »Na našo mamo bi že lahko malo bolj gledali, sin ji je padel, štiri leta se je preganjal po lesu in zapravljal svoje zdravje...«

A je precej utihnila, ko jo je Jamnica prestregla s svojim svetlim, kot igla drobnim pogledom. Ni jima zamerila toliko, da sta prileteli takoj naslednji dan, ko so jo odpeljali v bolnico, v njeno hišo in sta odnesli vse, kar se je odnesti dalo, ker sta bili prepričani, da se ne bo več vrnila živa. Zamerila jima pa je, kadar sta kakor koli omenili Roka. O njem nihče od otrok, tudi Ana in Marinka ne, ni smel spregovoriti besede. Če se je to zgodilo, je pobledela, belj lasje so ji završali kot krila čudežni ptici, oprla se je na zdravo nogo, da bi se pognala v besednika. Rok in ona, to je bil svet zase, ki ga nihče ni smel prestopiti. Vse dni in noči je bdela na njegovih mejah. Zanj je

bil Rok še vedno tak, kot je bil leta enainštiridesetega. Nobene spremembe na njem ni poznala in priznavala.

Ko se je vrnila iz bolnice, sta hčeri nekatere manjše stvari vtiho-tapili nazaj v hišo, vsaka zase, obenem pa se izgovarjali, da sta stvari le spravili.

»Če bi jih pustili v hiši, bi zdajle ne imela ničesar več, veš, mama,« je s poudarkom govorila Elica, frizerka, »ona tam spodaj (mislila je Ano, nikoli je ni poklicala po imenu) bi ti še zadujo rjuho potegnila s postelje...«

Jamnica pa se ni zmenila ne za rjuhe, nedavno jih je imela še polno omaro, ne za drugo perilo, za manjše kose pohištva, ki jih ni bilo v hiši, ne za radio, ki je izginil, ko da predmeti okrog nje ne pomenijo ničesar več, ko da so ji samo še v napoto (kosi splava brodolomcu, ki je že dosegel kopno). Iz otopele daljave je opazovala hčeri, ki sta vračali njene stvari, da bi jih pri prihodnjem obisku spet lahko odnesli, mimo nje so padali v nebolečo praznino njuni pritajeni, a zato nič manj vroči in nepopustljivi prepiri o kakšnem predmetu, ki da je še prejšnji teden bil v omari ali na kredenci, zdaj pa, ko da se je pogreznil v tla ali pa ga je spravila ona tam spodaj.

Hči Marta, ki je živela v Mariboru, je ni utegnila priti pogledat. Sporočila je, da so ji otroci kar naprej bolni, mož pa bo moral na poseben zdravniški pregled, ker kaže, da ima raka v grlu. Tako je pisala Ani, Ana pa je dopisnico prebrala Jamnici, ki jo je molče in brezbrizno poslušala. Za Simona je vedela Elica povedati, da je bil v ruskem ujetništvu in da je ostal nekje na Kavkazu, kjer se je oženil, tako vsaj je zvedela od soseda, ki se je vrnil iz ujetništva. Roberta, najstarejšega, ki je še vedno služboval v železarni, tudi še ni bilo k njej. Samo enkrat ji je poslal po Frnetovki pol kilograma teletine, češ naj ji naredi dobre zrezke. Jamnica se mesa ni dotaknila; tako ga je Frnetovka lahko nesla domov možu.

Ana je večkrat ujela besede »ona tam spodaj«, pa bi bila najraje planila k njima in jima izpraskala oči, a se je premagovala zavoljo Jamnice. Nikoli si ni mogla do kraja razložiti, zakaj so jo vsi po vrsti sovražili, že od prvega dne, ko se je poročila z Rokom, vsaj Ana je njihovo obnašanje jemala kot prikrito sovraštvo, akoravno tega pred svetom nikoli niso pokazali. Katica in Elica sta po vojski celo naglas govorili, kako sočustvujeta z nesrečno partizansko vdovo, s čimer sta želeli poudariti, da imata sorodstvo, ki je zdaj pomembno, in da sta tudi onidve tako rekoč sodelovali v boju proti sovražniku, kakor je dobesedno razlagala frizerka svojim strankam.

Zlasti je Ano bolelo, da je tudi Jamnica ni marala, saj je raje najela Frnetovko, tujo žensko, da ji streže. Z mano spregovori le o vsakdanjih rečeh, o vremenu, o tem, da je letos mnogo muh, je z bole-stjo razmišljala Ana. Sramežljivo skriva pred mano svoje pohabljenno telo. Vedno bolj sem prepričana, da je že pred poroko nagovarjala Roka, naj me ne vzame. Mislim, da me ne mara zato, ker sem ji vzela sina, preveč se je zapičila vanj, čeprav je imela šest otrok. Moj oče je bil le delavec v železarni, kaj, da ni bilo morebiti to, ona pa je bila ugledna poštarica in njeni hčerki sta tisti čas na Poljani že nekaj po-menili.

Morebiti pa me prezira zato, ker sem Roka premalo ljubila, je vrtala Ana v sebi. Oh, kako sem neumna! Saj vendar ni mogla s pro-stim očesom videti črnega kamenčka, ki je ležal v meni globoko na dnu, še jaz sem ga zaznala samo skozi raztrgane oblike, skozi bolešno migotajočo gladino, že zdavnaj je izdajalski kamenček prekril mrtvi pesek; bila sem mu zvesta žena, vsa štiri leta se me noben moški ni dotaknil, kaj bi še kdo želel od mene.

Toda ona ne verjame vame, se je mučila Ana, nikoli ni verjela vame. Vsak dan sem ji lahko prebrala v očeh očitek, da Rok ne bo srečen z mano. Mnogokrat jo je preganjala misel, da Jamnica ne ver-jame niti tega, da je Marinka Rokova, ne, ne, ne, ni mogoče, da bi tega ne verjela, ji je vpilo v duši. Isti hip pa je morala v sebi pre-vpiti strašen spomin, da Marinke ni spočela s srcem. Ob takih trenutkih je preteklost v njej znova spregledala. Vendar je Ana brezumno jo-kala, ko je čez tri dni, potem ko se je poslovil od nje na trgu, zvedela, da je padel. Tiste dni ga je prvič resnično ljubila, z neugnanim srdom je oslepila svojo preteklost. Bila je obtožujoča, enkratna nad odprtim grobom. Mesto še ni pomnilo takega pogreba.

Zdaj bivam v tej hiši kot nezaželeni tujka, je razmišljala, zgolj iz navade hodim v službo in skrbim za hčerko nagonsko kot ptica za svojega mladiča.

Večerilo se je, ko se je Ana namenila po stopnicah k Jamnici. Tiho je prispela na vrh stopnišča, od koder je videla skozi sobo na balkon, kjer je sedela v naslanjaču Jamnica. Ker se je večerno nebo napelo v prozorno jasnino, je bilo videti, ko da so vanjo vklesani obrisi njene drobne postave. Ana je vedela, da je Jamnica začutila njen prihod, čeprav ni bila obrnjena k njej.

»Spravi otroka spat,« je rekla, ne da bi le za las premaknila glavo.

Šele tedaj je Ana opazila, da je Marinka zaspala na blazini pri njenih nogah.

»Najbrž je bolna,« je še dejala Jamnica odsotno, »pošlji po zdravnika...«

Ana je dvignila otroka, mu potipala čelo. Saj nima vročine, je pomislila. Samo zaspana je, zjutraj je zgodaj vstala. Včeraj sem ji kupila medvedka, pa ni mogla dočakati zore, da bi se spet igrala z njim. Marinka je naslonila glavo na njeno rame.

Ana je pobrala še medvedka, ki se je Marinki izmuznil iz rok, ko je zaspala, nato pa pogledala Jamnico in vprašala:

»Naj vas potegnem v sobo? Hladno je že na balkonu...«

»Počakala bom na Malč,« je rekla Jamnica.

Ana je vedela, da bi bila zdaj vsaka beseda odveč. Obrnila se je in stopila na stopnice. Tam se je še enkrat ozrla. Jamnica je srepo gledala predse, mrak ji je legal na redke lase, obrisi njene postave so se mehkobno razlezli, spodaj v mestu so prižigali luči.

(Konec prihodnjič)

OBRAZI

PETER DONAT

1

21. avgusta tega leta je prineslo *Delo* osmrtnico, datirano z 20. avgustom, da je doživel *Miran Deržaj*, publicist v pokoju. Osmrtnice le redkokdaj berem in tudi to sem spregledal. Šele kak teden pozneje me je opozoril Ivan Mrak, da je umrl ta najin dolgoletni prijatelj, ki je bil med dvema vojnama s psevdonomom *Peter Donat* znan in cenjen zlasti med intelektualci, posebej še čitatelji *Modre ptice*, kjer je objavil vrsto novel, esejev, zapiskov in prevodov. Sodeloval pa je tudi v »*Sodobnosti*«, »*Ljubljanskem zvonu*« in drugih revijah.

Mislim, da sem še študiral na univerzi, ko se mi je na tivolski promenadi priključil mlad, visok in bledoličen fant s podolgovatim obrazom in s svetlimi očmi in lasmi in se mi predstavil za Mirana Deržaja. Ugotovila sva, da je šest let mlajši od mene — rojen je bil leta 1909 — in za svoja leta se mi je zdel telesno in duševno nenavadno razvit. Imel je navado, da je stavil vprašanja in sam nanja odgovarjal, ne da bi sobesednika pustil do besede. Tak način pogovora je zlasti za mladega človeka, ki bi hotel tudi sam kakšno povedati, težka preizkušnja potrpežljivosti. Toda Miran Deržaj je znal govoriti tako zanimivo, tako lucidno in pri tem paradoksalno, da si ga moral hočeš nočeš poslušati.

Bilo je to v tistih časih po prvi svetovni vojni, ko se nam je mladim ljudem zdelo, da je *biti genialen*, pa če smo ali nismo poznali Weiningerja, *dolžnost*. V dobi, ko je šel Klement Jug iz podobnega imperativa iskat tragično

OSTANI Z MENOJ

Niko Grafenauer

Šla sva
med temno podstenje večera.

Ni bilo ptic,
uperjenih v sen.
Drevesa so z mrtvimi listi čakala
spočetje vetra.
In trava
je omahovala za mesečino tvojih oči.

Ostani z menoj,
da bova v zaupanju udavila nemir, ki se prebuja.
Morava se ljubiti
mimo vseh žalostink tega veka,
ker nosiva v sebi
zapuščeno svetlobo križev,
ki sva jim ubežala.

DREVO OB ČETRTHIH

(Konec)

Leopold Suhodolčan

Robert se je leno pretegoval po kanapeju. Slekli si je bil suknjič ter sezul čevlje, nato pa si je dal roke pod glavo ter smehljaše opazoval Ano, ki se je sukala po sobi. Ta hip sem na moč podoben srečnemu družinskemu očetu, ki se je ravnokar vrnil z dela, se je nasmihal. Lepa žena se smuka okrog mene, po sobi mamljivo diši po kavi in pečenih jajcih. Skozi okno vidim, da je sonce za danes že odslužilo in da postajajo sence na bližnjih pobočjih vse gostejše. Toda razmišljanje mi še malo ne pristoji, se je precej opozoril. Najbrž take že ob rojstvu odberejo, kot: ti in ti boš v življenju hiral od razmišljanja, ha, ha, ti pa boš lenaril na kanapeju in kadil cigare, ne da bi kaj razmišljal, hm, ti in ti boš v časnikih bral samo male oglase, ha, ha, ti pa boš z lahkoto postal velik goljuf, tebe in njega bodo kar naprej zapirali kot kokoš, tretji pa naj vsakokrat uide postavam skozi šivankino uho, ha, ha, ti in ti boš vse življenje zardeval, kadar boš ogovoril dekle,

tebe pa smo izbrali, da boš spravljal na svet nezakonske otroke, ha, ha, ha!

Robert se je zasmeljal na ves glas, tako da se je Ana sunkovito zasukala na peti in ga začudeno pogledala. Ker se je smejal dalje, ne da bi ji svoj smeh pojasnil, se je jezljivo namrščila in spet obrnila k štedilniku.

Še vedno je zelo lepa žena, se je muzal Robert, potem ko je zadušil smeh, posebno, kadar se ji od zapeljive jezice spači obraz. Visoka je, privlačno močna v bokih, za pol glave večja od mene, obraz pa se ji postavlja z nenavadno mehкими potezami. Zaveda se, da ji nežno oblikovanega vratu ni treba pokrivati, vablјiva je s svojo hojo, kakor bi kotalicala dva drobna oreha, nikoli se ji ne bom mogel docela odpovedati.

Tedaj je nekdo boječe odprl duri. Marinka je pomolila glavo v sobo. Tiho je zaprla duri za sabo, še za hip oklevala, nato pa s povešeno glavo pozdravila: »Dober večer...«

Robert in Ana sta ji tiho odzdravila. Marinka je stekla na drugi konec sobe, ubogljivo sedla na svoj stolček, vzela v roke oguljeno slikanico ter skrila svoje oči med zavaljene medvedke, med zajce, ki se smehljajo kot frizerski vajenci, med nagajive veverice in okorne slone.

Robert se je dvignil in sedel. Pogledal je k dekletu in ga prijazno ogovoril: »Ne boš sedla k meni, kaj? Tudi jaz gledam medvede, zajce, slone in žirafe. Vse živali rad gledam.«

Marinka mu ni odgovorila, še globlje v knjigo je skrila svoje otroške oči, prav tja k mehкemu medvedu.

»Čudno, da je tako plašljiva,« se je Robert obrnil k Ani. »Je bila zmerom taka? Koliko pa je pravzaprav že stara?«

Ana mu je odgovorila tako, da mu je kazala hrbet.

»Spomladi je bila šest let... Obnašala pa se ni vedno tako...«

Robert je čutil, da so bile njene zadnje besede pobarvane z zatajevano jezo. Vendar se mu ni zdelo vredno, da bi razmišlјal o tem, da bi odkrušil z njih barvo. V premolku, ki je sledil, je Ana postavila na mizo kavo, žličko in košček kruha.

»To pojej, potem pa v posteljo!« je ukazala Marinki.

Marinka je takoj vstala in sedla za mizo. Brez besed si je nalomila kruha v kavo, toda podoba je bila, da se sili k jedi. Boječe je tekala z očmi od Roberta do Ane.

Robert je vstal in prisedel. Naslonil se je s komolci na mizo in smeje dejal: »Se bova že navadila drug na drugega, kajne, Marinka... Premalokrat se vidiva, to je krivo, slišiш, Ana...«

»Kar sebi to povej,« se je našobila Ana.

Nekdo je potrkal. Ana je stopila k durim. Na pragu se je srečala s Frnetovko. Nekaj ji je polglasno povedala.

»Kaj hoče?« je zagodrnjal Robert.

»Jamnica pravi, naj pridem k njej.«

»Pa boš šla?«

»Bom. Zakaj ne bi šla.«

Frnetovka je lezla pred njo po stopnicah. Že dober mesec mi niso škripale te deske pod nogami, je pomislila Ana. In Frnetovka bi se lahko večkrat umila, kako jo neki more Jamnica trpeti poleg sebe, ko je bila vedno tako čista in natančna.

Jamnica jo je pričakovala sredi sobe v naslanjaču. Obrnjena je bila tako, da je gledala naravnost v duri in je vsakemu prestregla pogled, ko je obstal na pragu. Frnetovka jo je malo pred tem umila, saj je bila videti v obraz sveža in počesana. Ko je tako sedela v temni domači halji, skozi katero se ji je na vratu svetlikal čez mero velik, bel ovratnik spalne srajce, je bila bolj podobna prikupni, mladi sodnici kot pa ženski, ki jo je pred dvema letoma ohromela kap. Frnetovka je po vsem mestu pripovedovala o nekakšnem čudežu, da se Jamnica pomlajuje, da ji je telo sleherni dan bolj belo in prožno, kako ji vedno z večjim prepričanjem govori, da bo spet shodila in z rokami sama oplela rože na vrtu. To sta zvedeli tudi hčeri na Poljani, pa se potem celo leto nista več prikazali. Jamnica si tega ni gnala k srcu, smehljuje je večkrat rekla: »Hčere bodo pomrle pred mano... Morala bom na njihove pogrebe... No, pa takrat bom že lahko hodila...« Ljudje niso mogli verjeti, pa so začeli prihajati k njej. Tako so na kraju samem ugotovili, kot je pozneje poročala upokojena uradnica, da je kap zasegla v njenih možganih le en sam center in da tako njena vedrina, neomajno upanje, neizprosno sekanje z besedami, obširno poznavanje vseh podrobnosti mesteca, čeprav že dve leti ni stopila na cesto, ni pravzaprav nič posebnega. Če pa pomislimo na njeno drobno telo, so razlagale obiskovalke, na njeno otroško telo, ki se še vedno pomlajuje, je vse skupaj vendarle nekaj nevsakdanjega, nepričakovanega, lahko bi rekli, čudežnega... V nečem pa se Jamnica ni spremenila: Nikoli z nikomer ni spregovorila o Roku, če izvezamemo obisk njegovega tovariša Minča. Preteklo jesen je bil pri njej, na dan mrtvih, ko je prišel na Rokov grob. Dolgo sta sama sedela v sobi, Frnetovka je morala stati spodaj pred hišo in ustaviti vsakogar, ki bi bil namenjen k njej. Po tem obisku je štirinajst dni le malo govorila, jedla pa ni skoro ničesar, tako da so mislili, da jo bo le vzelo. Potem se je spet nepričakovano, tako rekoč čez noč, vse zaobrnilo v stari tir.

Ko je na pragu zagledala Ano, je rekla, ne da bi le za tren premaknila glavo: »Malč, pojdite po mleko...«

Dokler je Frnetovka iskala kanglo in vse do trenutka, ko so njeni neenakomerni koraki utihnili zdolaj na zadnji stopnici, sta Ana in Jamnica molčali. In ko je nato Jamnica le spregovorila, je bil molk že tako napet, da se je njena prva beseda domala razpočila, ko je začela ob njegov nevidni lok.

»Robert hodi v hišo,« je rekla.

Jamničine besede so bile kamni, ki so se z navidezno lahkotnostjo naglo razvrstili v kratko vrsto,

»Ja,« je rekla Ana.

Ana je vedela, da bo nekega dne prišlo do tega pogovora, vendar je zaprepadeno vztrepetala. Srce se ji je v vratu spremenilo v ostro bolečino. Jamnica gotovo ve za sleherni moj korak, je bliskoma pomislila. A ne sme mi upogniti pogleda, zdaj ne, biti moram močna, vsaj tako močna, kot je ona.

»Eno leto že spet laziš za njim.«

»Eno leto in en mesec,« jo je z zadržanim srdom popravila Ana. Začutila je, da se je ne boji.

»Medtem sta se že enkrat sprla.«

»Dvakrat, če hočemo biti natančni.«

Ana je kot razdražena tigrica čakala, kdaj ji bo omenila Roka. Ni še vedela, kaj ji bo v tem primeru odgovorila, kako ostre zobe ji bo pokazala. Zdaj izbira pravo besedo, je Ani plalo srce, ko je Jamnica za trenutek utihnila, premišljuje, s katerim kamnom me bo najhuje in najlaže ranila, ko bo omenila Roka.

»Zakaj si Marinki prepovedala hoditi k meni?«

Ni še pobrala kamna, je pomislila Ana. Nato pa skoro preglasno zaklicala: »Ni res!«

»Otroci bodo tako še prezgodaj zasovražili svet odraslih...«

»Ni res. Vedno sem pred njo lepo govorila o vas.«

»Včeraj je Frnetovka čula, da je Marinka rekla pred otroki: Jamnica ima trdo nogo, Jamnica ima trdo roko...« Ni rekla: stara mama...«

»Ni res, ni res. To je slišala od drugih, ne od mene... Toda vi ste krivi, da Marinka ne mara Roberta...«

Ko je izgovorila zadnji stavek, se je precej ovedla, da je s tem zlomila lastno puščico.

»Morebiti sem res,« je brez obotavljanja dejala Jamnica.

»Zakaj ga sovražite, tudi Robert je vaš sin...«

»Vedi enkrat za vselej: Jaz ne sovražim nobenega svojega otroka...« In po kratkem premolku: »Toda vseeno, čuj me: Če ne moreš živeti brez moškega, poišči si koga drugega...«

»Ne maram drugega...«

Jamnica je krčevito stisnila ustnice, oči so se ji povečale, njihov blesk je zbegano iskal novega zavetja. Z desnico je prijela levico in jo položila k sebi v naročje.

»Dokler bom jaz živa, in prepričana sem, da bom še dolgo živel, naj ne hodi v našo hišo...«

»Izselila se bom iz te hiše!«

»Prav,« je Jamnica mirno nadaljevala njeno misel. »Malč mi je še danes rekla, da bi prišla k meni stanovat, a je nimam kam dati. Njen mož bo šel naslednji mesec v pokoj. Spodaj bi stanovala, laže bi mi stregla... In Robert ne bi več hodil v hišo...«

»Saj se je tu rodil!« je zavpila Ana, omahnila na stol in zajokala.

Molk se je spet za nekaj trenutkov spustil s stropa. Pregnala ga je Jamnica, ko je dejala, ne da bi pri tem zvišala ali znižala en sam glas: »Na Poljani ima nezakonskega otroka.«

»In kaj potem!« se je postavila Ana in dvignila glavo. »Jaz imam tudi otroka brez očeta...«

»In tu v Dobrihjah ima nezakonskega otroka... Še mesec dni ni star...«

»Vem, vem...«

»Komaj pol leta je bil poročen, pa mu je žena že umrla...«

»Menda ne boste rekli, da jo je on ubil...«

»In nog si ni pohabil v železarni,« je kot hladna sodnica naštevala Jamnica.

»Tudi to vem... Še kaj? No glejte, nič novega mi niste povedali.« je s posušenimi solzami odgovarjala Ana. »Mogoče pa vam jaz lahko odkrijem nekaj novega: Vse to me nič ne briga! S temi predsodki naj se muči, kdor se hoče...« In potem je naglo nadaljevala: »Natanko vem, kdo je Robert... Toda razumite me, jaz hočem živeti. Preprosto nič drugega kot živeti. Nočem zgniti z gloriolo nesrečne vojne vdove... Domišljam si celo, da hočem končno ujeti trenutek, po katerem sem hrepenela, ko se me je sedemnajstletne dotaknil prvi moški, ste torej slišali, kako lepe, a čudne cilje skrivam tu notri, kjer mi bije preveliko srce... Še ne pomnite, da bi kdaj takole govorila, kaj ne da ne? In četudi vi sovražite Roberta...«

»Rekla sem ti že, da ne sovražim nobenega svojega otroka,« je zelo glasno rekla Jamnica in glas se ji je prvič nevarno zatresel.

Ana je gorela v zanosu trenutne premoči.

»... Zato pa jaz sovražim vas! Od tistega dne, ko sem prvič prestopila prag te hiše. Že takrat sem vam brala na obrazu te besede: 'Nesrečnica, tri sinove imam, zakaj si mi vzela prav Roka...' Vedno ste hoteli biti tako neznansko vzvišeni, vsevedni, pokroviteljski, gosposki, čeprav je bila tudi vaša mati kravja dekla, kakor je bila moja. O vem, nobene stvari nisem v hiši prav premaknila, nobene besede prav izrekla, pred nobenim vašim gostom se nisem dovolj uglasno obnašala... Pred mano niste mogli skriti, da veste, da sem bila pred tem že Robertova... Pred Rokom tega niste nikoli pokazali, toda, kadar je bil Rok zdoma, in tista štiri leta, ko je bil v partizanih...«

Ana je skrila obraz v steno in stisnila ustnice.

»Res je, Ana, nikoli se nisva razumeli,« je po mučnem premolku rekla Jamnica. »Pravico imaš, da tako govoriš... Bog ve, če ni danes prvič, da ti to priznam, bog ve, če ni vse do pike res, kar si povedala, kar misliš o meni... Toda kot obsedena živim svoje življenje, po svojih zakonih sodim ljudi... in tudi svoje otroke... Morebiti se je tako začelo z mano ob prvem razočaranju, ki sem ga doživela že kot otrok, ne vem... A umakniti se ne morem. Prosim te, pojdi zdaj...«

»Če bi Rok še živel, bi nocoj ne stala pred vami,« je skozi zobe šepetala Ana... »Vrnil se je ves drug... Ni bil več vaš, razumete, Rok ni bil več vaš!« je zakričala v boleštni radosti.

»Ana! Kako moreš...!« je komaj spravila iz sebe Jamnica.

Tisti trenutek je bila prvič premagana, Ana je to začutila, še nikoli v življenju je ni kakšen občutek dvignil tako visoko. Toda Jamnica je bila tudi v porazu velika; ni upognila svojega pogleda, niso se ji vznemirili prsti na zdravi roki.

Tedaj so zaškrípale stopnice. Obe sta prisluhnili.

Najprej se je med durmi prikazal Robert, za njegovim hrbtom pa je stala Frnetovka s kanglo v roki. Toda za Jamnico je stala med durmi samo Frnetovka. Odkar je Jamnico zadela kap, jo je tokrat Robert prvič videl. Podoba je bila, da ji je hotel nekaj reči, a se je samo nerodno prestavil s svojo trdo nogo in ostro ukazal Ani: »Pojdi dol!«

Ana je naglo in brez besed stopila na slabo razsvetljeni, kratki hodnik. Robert pa je naredil korak v sobo, ko da kani še ostati. Toda Jamnica je prestregla njegov namen z enoličnim, mrtvim glasom: »Frnetovka, recite mu, naj gre z njo dol...«

Frnetovka se je zbegano ozrla k Robertu, ki je stal tik poleg nje, predejala kanglo za mleko iz ene roke v drugo in mislila odpreti usta. Vendar jo je Robert prehitel in odšepal na stopnišče.

»Ana!« je tedaj zaklicala Jamnica.

Ana se je na pol obrnila.

»Prosim, ustrezi mi, pa se izseli...«

Ana je še kratek hip zrla v položeni Jamničini obraz, pogledala Frnetovko, ki je sramežljivo iskala robec, nato pa odhitela pred Robertom po stopnicah.

Legla sta. Ana je bila vsa iz sebe. Nemirno se je obračala, ko da brez moči leži sredi trga; ljudje hodijo trumoma mimo, toda nihče se ne ozre k njej. Za trenutek ji je celo postalo žal za marsikatero besedo, ki jo je bila izrekla pred Jamnico. Bolj pa se je srečanje z Jamnico odmikalo v noč, bolj se ji je zdelo, da ni bila nobena njena beseda preostra in odveč. Grel jo je celo občutek zmagošlavja. Robert pa je hipoma pozabil na vse, je pomislila, vsaj tako je kazal. »Ona ne ve več, kaj govori in kdo stoji pred njo,« mi je rekel, nato pa še zamahnil z roko, češ: S tem je zadeva pozabljena.

Ana je ležala vznak. Z desnico je ves čas iskala oporo. Zaželela si je, da bi tisti hip daleč naokrog ne bilo nikogar. Ko je začel Robert z licem iskati njeno rame, si ga je pokrila z dlanjo. Ker pa ni popustil, le s težavo je zadrževal grobo neučakanost, se mu je vdala in čakala samo še, kdaj bo mimo in se bo njegova roka umirila ter negibno obležala na blazini.

Le malokdaj se mu je odzvala tako neprizadeta. Robert jo je znal priklicati, da je znova in znova pozabljala na svet, v katerem je živela, na svet, ki ima vsakdanjost za svoj pečat. Kadar spim z žensko, se znam žrtvovati, se je nekoč pobahal pred njo. Nikoli ne ravnam sebično. Toda Ana se je večkrat prepričala, da je bilo tako le na videz, a je doslej vsako tako misel brezumno zatajila, češ: Kadar me zaboli srce, vidim strahove.

Zdaj je mimo za nocoj. Zaspal je. Usta ima grozeče odprta. Niti lahko noč mi ni več utegnil reči, jo je spreletela trpka misel. Nenadoma jo je obšlo, da bi ga prebudila; zašepetala bi mu v uho, da se kesa, ker ga je maloprej prevarala s svojim telesom, prav gotovo se je pretvarjal, da tega ni občutil. Sprostila bi spet svoje telo, odprla vse je-zove, razlila po njem topla čustva. Takrat pa se je Robert v spanju obrnil in ji pokazal hrbet. To jo je tako prizadelo, da je v drobcu sekunde spet otopela.

Čudna, neuničljiva vez jo je priklepala na Roberta. Dolga veriga je bila to, členek za členkom sta se krčevito vklenila, se menjavala v svoji podobi, se razlikovala po kraju in času nastanka; peti členek je bil ljubezen, šesti sovraštvo, sedmi sla po življenju, osmi preteklost, deveti preračunljiva hladnost v mučenju, deseti strah pred življenjem,

enajsti strah pred smrtjo, dvanajsti maščevanje, pa spet ljubezen in spet sovražstvo, členek za členkom, členek v členku, nikjer konca ne kraja. Dve leti, preden se je poročila z Rokom, se je spoznala z njim; sedemnajst let ji je bilo, njemu čez petintrideset. Bil je vdovec, žena mu je kmalu po poroki umrla. Stanoval je pri njih. Dolgo je nadlegoval očeta, da mu je odstopil sobo. Oče je delal v železarni, Robert je bil njegov delovodja. Nekega dne je prišel po očeta na dom zaradi važnega dela v železarni, pa jo je zagledal. Ana je bila najmlajša Praznikova hči. Veselo dekle z zaupljivimi očmi. Ko se je potem Robert vselil, je bila mati zbegana kot kokoš, ki je na nebu opazila jastreba. Pozneje se je potolažila, saj je znal biti Robert nenavadno, skoro vsiljivo vljuden. V Anin svet, ki je bil tisti čas zavarovan samo z rahlo steno hrepenenja, je stopil postavni, prijazni, izkušeni NEKDO, ki se ni mladeniško spozabil in precej raztrgal občutljive stene, temveč se ji je bližal počasi, previdno, a nepovratno. Mati je vsa obupana prejkala noči, ko je ugotovila, da dekle ne spi več sama, oče jo je miril z velikodušno grenkobo. Obenem pa je z žensko vdanostjo upala, da se bo navsezadnje še vse dobro končalo in da se bo njena Ana poročila z možem, ki dobiva v železarni čedno plačo.

A ni minilo leto, ko je Robert v železarni odpovedal službo in odpotoval neznano kam.

Hiša se je spremenila v pekel.

Čez osemnajst mesecev se je Ana poročila z Rokom. Rok nikoli ni izvedel, da mu prinaša Ana v zakon tudi omrtvičeno bol, ni se mogla ojunčiti, da bi mu to povedala. Robert se ni bil izdal pred svetom, da bi kdaj spal z njo. Mati, ki se je po tej poroki spet opomogla, ji je strogo zabičala, naj bo vendar pametna in naj za božjo voljo molči kot grob. Samo neumna ženska se možu ob poroki izpove kot v spovednici. In tudi Ani sami se je zdelo, da ne bi imelo nobenega smisla, če bi se Roku razodela, saj je hotela biti zanj zgolj dobra in spodobna žena in nič več. Svojo poroko si je predstavljala tako, kot je treba pač po mostu čez reko, če nočeš bresti po hladni, neprizanesljivi vodi. Vendar se je vsa štiri leta, ki jih je preživela v gluhi samoti, pripravljala, da bi po vojski pred Rokom razgalila svojo hinavsko ovenčano spodobnost, potem pa naj se odloči tako ali tako.

Robert se je med vojsko spet prikazal v mestu, celo srečavala ga je na cesti, toda obnašala se je, kot da ga nikoli ni poznala. Vseeno pa je raje videla, če ga na cesti sploh ni srečala ali kaj slišala o njem. Toda ljudje so ji prav v uho šepetali, da je tega in tega dne vprašal po njej in da kaj rad cika na to, da je Rok v partizanih. In potem so strahoma šušljali, da so zaradi Roka zaprli že nekaj delavcev v žele-

zarni in da ni res, da bi si nogo poškodoval pri strojih, temveč da so mu jo prestrelili v nekem nočnem pohodu proti partizanom.

Po vojski je Robert ostal v dobrijski železarni, potem ko so ljudska sodišča nekaj časa tipala za njegovo preteklostjo. Izpustili so ga zaradi pomanjkanja dokazov. Bežite, bežite, so govorili po mestu, Robert se tudi iz zavezane vreče reši, če hoče. Petinštirideset let mu bo že, toda še vedno je čvrst, nikoli se ni pretegnil pri delu, je Ana večkrat slišala reči po vojski svoje sosede. In kruljav je pa dva nezakonska otroka ima, ženske pa še kar norijo za njim, ko da jim deli najboljše sedeže v nebesih. Kakšen dan si je Ana zavoljo takih govoric malone izjokala oči, a že naslednji dan jih je preslišala z malodušnim uporom. Robert se je vrnil k njej v trenutku, ko je bila vsa zbegana, razočarana, v trenutku, ko je že upala, da se ji bodo sanje prelevile v resničnost. Bila je vsa mehka, lahko ranljiva, obenem pa je s prijetno grozo začutila, da je Roberta ubogala že na prvi klic. Mati je bila v njej preslabotna, v otroku ni našla rešitve ne bodočnosti. Tako je Marinko v boju izgubila, prestopila je k Jamnici. In iz svojega dela v železarni ni mogla iztisniti nič drugega, kot: treba se je preživljati. Dvakrat sta se v zadnjih dveh letih z Robertom za nekaj časa razšla, vsakokrat, ko je zvedela, da mu je neka druga rodila nezakonskega otroka, vsakokrat mu je izpraskala obraz. Robert je postal starčevsko zbegan strahopetec, dasi je skušal to pred Ano spretno zakriti. Sprva ni maral, da bi hodil k njej na dom, ni maral zavoljo Jamnice. Seveda ni mislil, da bi lahko prištorkljala po stopnicah in ga pričakala na pragu. Toda že to bi bilo popolnoma odveč, si je rekel, če bi se srečala s pogledi, ko bi sedela na balkonu ali pri oknu. Kasneje pa je ta predodek zavrnel, zlasti, ko tudi pred ljudmi ni mogel niti ni hotel več skrivati, da hodi z Ano.

Ana še ni mogla zaspiti. Slišala je Marinko, ki je spala v posteljici ob njenem vzhodju, kako globoko je zajela sapo. Skozi na pol zastrto okno je silila v spalnico bogata mesečina, lesketala se je na rožah na oknu. Robert se je tedaj obrnil k njej in spustil svojo težko roko na njene prsi. Obležala je negibna, na pol razklenjena kot velika, mesnata breskev, ki jo je nekdo razpolovil; mezinec mu je rahlo trzalo.

Živela je življenje v enem zamahu, nikoli ga ni srkala po kapljicah, ni zmogla, da bi ga hladno trgala na kose, te kose pa po trgovsko obračala, jih ogledovala, če so užitni ali ne, jih razumsko ocenjevala, koliko so vredni, ni znala živeti brez sanje, vsaj drobcene, neogljenane sanje, nikoli tega ni znala, zato je bilo videti, da se ne more enakovredno postaviti po robu ljudem, ki vedo, kakšno ceno ima trenutno življenje. Bila je obupana, kadar so jo prevarili glede cene. In tako

jo je bilo vedno strah, da bi hodila sama skozi življenje, zato se je z bolešno kretnjo oklepala Robertove roke.

Nenadoma jo nekaj stisne v grlu, Robertova roka na njenih prsih za stokrat pomnoži svojo težo, noge ji otrpnejo, pa naglo sede, a se ne more rešiti Robertove roke, ki jo stiska vedno z večjo težo, ne, ne, ne, ne bi še rada umrla, jo prešine nedoumljiv strah, ta trenutek še ne bi rada umrla. Tedaj se ji v grlu odluči nekaj težkega, glas se bliža jeziku, ustnicam, tu je rešitev, tu je rešitev, se razveseli kot otrok. In res zakriči na ves glas, nato pa omahne na blazino.

Robert se prebudi.

Danes je nebo še posebno visoko in daljava je še posebno neskončna, je pomislila Jamnica. Samo Križnik bi si bil lahko kje druge sezidal svojo bajto, z njo mi reže daljavo na dvoje. Nad gozd se je spustila razredčena jata ptičev. Gozd je predaleč, da bi lahko presodila, če so bili divji golobi ali škorci. To pa vem, da letamo ptiči in jaz zelo zgodaj, se je nasmehnila, pred svitom že sedim v naslanjaču. Seveda, to je odvisno od tega, če Frnetovka tako zgodaj dvigne svojo leno zadnjico iz postelje. Če pride prepozno, zamudim njihov let, kajti ptice se pred svitom spuščajo nad gozd. Svit in večerni mrak imata nekaj skupnega, je Jamnica iskala svojo resnico, oba nosita v sebi prozorno mehko, le da prinaša svit mehko prihajajočega, nastopajočega, večerni mrak pa mehko slovesa. Glej, še dim, ki se zdajle dviga iz železarniških dimnikov, se je raznežil, ko se ga je dotaknil prvi svit; tako je izgubil moč, da bi se prebil više v nebo.

Malokdaj je Jamnica doživljala rojstvo dneva s tako enkratnostjo kot tisto jutro, dasi jih je v zadnjem letu mnogo dočakala na balkonu. Frnetovka je prišla zgodaj, nato pa spet odhitela, ko jo je spravila na balkon. Kravo moram še pomolzti in spustiti kure iz hleva, je rekla. Pri tem je zmajevala z glavo, češ kako muhasta in čudaška je Jamnica, da mora prihajati k njej že pred svitom, jo dvigniti iz postelje in jo zvleči z naslanjačem vred na balkon. Ja, saj ni čudno, ko pa vse dneve presedi in hodi zvečer s kurami spat, si je Frnetovka sama odgovarjala, ja, res ni čudno, da hoče biti potem že navsezgodaj pokonci. Kadar zamudi jutranji svit, me potem ves dan preganja in muči s samimi neumnostmi.

Ko je tisto jutro ujela pravi trenutek, je začutila, kako ji je zdrsnila s telesa obleka, kos za kosom, spremenila se je v del prozornega svita; v tej prozornosti pa se nedotaknjen pretaka čas, meje med preteklostjo, prihodnostjo in sedanjostjo so se zabrisale, postale so en sam bežen trenutek, svetla pika, ki jo mora človek iskati leta

in leta, da jo ujame. Zdaj je tu, zdaj moram pohiteti, si je Jamnica zmedeno govorila.

Rok je prišel zadnji, odšel je prvi. Sedaj čaka name. Vem, kako je bilo, ko se je rodila Elica, pa Katica. Nikoli tega ne bom pozabila. Tudi Robert, najstarejši, je imel svoje muhe ob rojstvu, deset dni sem ga dlje čakala, kakor sem sprva mislila. Ko je bil še majhen, nikoli ni pozabil, vsakokrat mi je za rojstni dan podaril šopek rož, kot kakšna deklica. Neko leto, še sedaj se moram nasmehniti, če pomislim na to, menda mu je bilo sedem let, mi je dal rože, nato pa se je razjokal in mi pokazal, kako mu je pes raztrgal hlače, ko je smuknil v sosedov vrt po rože. Ti fant, ti, že tako majhnega so te mikale lepše rože!

Elica in Katica sta se vsak dan trikrat sprli in prav tolikokrat spet pobotali. Če sem eni kaj dala, sem morala tudi drugi, če sem Katico kam poslala, je hotela Elica z njo, o navihanki, pa sem vaju vseeno imela rada, še pozneje, ko sta šli v svet in sta pozabljali name, in še sedaj vaju imam rada, čeprav sta mi odnesli izpod zadnjice skoro vse prte, o vedve sta bili že od nekdaj navihani...

Tudi ti, Franc, moj mož, mi prihajaš zdajle na misel, seveda, oživel si le za hip v bežni točki, ki bo ugasnila s svitom in bom spet gledala na vas vse z drugačnimi očmi. Vedno si bil neurejen človek, kot kip si bil, ki ga je izdelal otrok, pa mu je zmanjkalo ilovice; če je vzel z enega dela telesa in predel na drugega, je bil kip brez obraza, potem je izoblikoval obraz in opustil roke. Brez rok pa se mu je zdel kip spet smešna pokveka. Če si hotel biti dober in ljubezniv z mano, si moral biti okajen. Kadar si bil v službi vesten in natančen, je bilo doma vse narobe; česarkoli si se dotaknil, vse se je podrlo. Kadar sem nosila otroka pod srcem, si bil grob do mene, me pretepal, se me več mesecev nisi dotaknil, se spridil z drugimi ženskami. Komaj pa je prišel otrok na svet, si se za nekaj časa spremenil v sladkobno po-barvanega angela. Samo ti si vedel, koliko sem prestala, preden sem se izšolala in dobila službo na pošti. Mati me je pustila pri tujih ljudeh, ko mi je bilo štiri leta, nikoli več se nisva videli. Šele pozneje sem zvedela, da sem bila nekoč doma v Celju... Franc, morebiti si me sovražil, ko si spoznal, da sem živela samo še zato, da bi se nekega dne življenju maščevala... Veš, Franc, ta trenutek se mi zdi, da si mi bil vseeno dober mož, spet bi se poročila s tabo...

O, tu sta še dva moja otroka. Ni prav, da sta zadnja švignila v svetlo piko, ni prav, saj so še sosedje vedno rekali, da sta bila najbolj pridna v družini, vidva, Marta in Simon. Marta, tudi pri tebi so me opeharili, dosti prezgodaj si prišla na svet, še sedaj si bolj slabotna, čeprav imaš štiri otroke in ti je življenje še najmanj prizanašalo.

Dobro še pomnim, Simon, kako si vedno želel v svet, brez bolečine si se že mlad odtrgal od doma, še pisal mi nisi več, glej, zdaj se ti je želja uresničila, toda ne vem, če je zemlja, v kateri živiš, tako dobra s tabo, da bi bil lahko srečen, bojim se, da preklinjaš svoje mladostne sanje.

Morebiti sem tudi jaz kriva, da se je marsikaj drugače obrnilo, kakor sem mislila takrat, ko ste prvič zavekali, takrat, ko sem vas učila hoditi, ko sem bdela ob vaših posteljah, ko ste šli prvič v šolo, ko ste nastopili prvo službo, ko ste se poročili, ko sem jemala v roke vaše otroke. A glejte, bila sem preslabotna, da bi prepotovala vse vaše misli, da bi oplela vsa vaša čustva; rasli ste mimo mene, me pozabljali, postali ste močnejši od mene, a mnogokrat vseeno tako nebogljeni, da se niste mogli ubraniti drobnega kamna, ki ga je kdo zalučal v vas.

Kadar ni ob svitu te svetle pike, sploh ne morem doumeti in verjeti, da sem vas res hranila na svojih prsih, tako ste se mi odtujili in se spremenili.

Kadar ne doživljam tega enkratnega trenutka v jutranjem svitu, sem brezčutni okostnjak. Ničesar se ne spominjam, ničesar ne odpuščam, ničesar ne razumem; nikomur ne prizanašam, nikogar ne kličem za zaupnika in razsodnika.

V svetlo piko pa stopite vedno vsi skozi ista vrata. Tudi ti, Robert, ki si se spustil najnižje v življenje. Reči moram, da si bil edini pravi sin svojega očeta, o ti porednež! Rok pa vendarle vsakokrat prihaja prvi, prosim vas, ne zamerite mi tega, tu in tam seže človeška slabost tudi v svetlo piko. Rodil se je, ko sem skoro že vse druge izgubila, tudi moža nisem več imela, ko sem že obupovala nad svojim maščevanjem, zmogla pa sem hvala bogu še toliko moči, da se nisem izdala pred vami, zato sem se oklenila Roka kot nikogar dotlej, vse, kar mi je še ostalo, sem poklonila njemu. V meni sedaj živi tak, kakršnega sem izklesala v svojih željah, v svojih sanjah; da se je iz vojne vrnil spremenjen, to so si izmislili tisti, ki mi ga hočejo vzeti.

Tedaj je s strahom opazila, da se dim iz železarniških dimnikov že začenja prebijati navpično v nebo, da se že dviguje iz mehkojne prozornosti, da spet čuti na sebi oblačila, da ji Križnikova bajta ne seka več daljave, ker se je skrčila že vse do nje, vse do njenih nog.

Na obzorju se je zasvetil dan.

Po stopnicah je pripihala Frnetovka in pozvanjala z mlečno kanglo.

V manjši čakalnici mestne ambulante so na blede pobarvanih klopek že od rane ure klepetale ženske. Tudi Ano so nekatere prehitale, čeprav je upala, da bo prišla v ambulanto med prvimi. Kdaj pa kdaj

so se odprla vrata čakalnice, čakajoče so se kot na povelje hkrati obrnile v tisto smer. Zdaj so zagledale na pragu plaho dekle, ki je prvič stopilo v posvetovalnico za nosečnice, pa spet drugo, ki je bila v čakalnici že star gost; slednja se je obnašala, ko da je prišla domov, med domače ljudi. Redke so bile, ki se niso poznale med sabo. Kraj je bil še vedno premajhen, da bi bilo mogoče kaj skriti, čeprav je dobil po letu petinštiridesetem mestne pravice. Vse čakajoče so vedele, da bo dobila Petrova že sedmega otroka, akoravno je mož hudo jetičen, vedele so, da si je Plaznikova vse do poroke vztrajno odpravljala, zdaj pa hodi v ambulanto moledovat, naj ji povrnejo zavržene plodove; poznale so vedno nasmejano Kalužnico, ki je brez vika in krika — kakor bi kruh jemal iz peči — prinašala na svet nezakonske otroke in jih nato razdajala takim, ki si otrok niso mogli privoščiti.

»Ali se ti ne zdi, da je tu notri grozen zrak,« je dejala Kajžerica, ki je sedela poleg Ane.

»Ja, lahko bi odprli okno,« ji je odsotno odgovorila Ana in dvignila roko na prsi.

»April je, sneg je že skoro skopnel, ne bi jim bilo treba tako netiti...«

Kajžerica ni mogla tiho sedeti poleg nje. Vedno je še izbrskala kakšno vprašanje. Če ji Ana ni odgovorila, si je poiskala odgovor sama. Bila je že starejša, izkušena nosečnica. Moža je videla le za velike praznike, v Ljubljani je delal. Zadnjič se je bil pripeljal za Novo leto, ostal nekaj dni doma, se pošteno napil, ona je zanosila, Kajžer pa se je vrnil v Ljubljano. Ana je že več let dobivala pri njej mleko. Kajžerica je imela kos zemlje nad mestom; redila je kravo, ki je prav čudežno molzla za pol Dobrij.

»Ali nisi rekla, da si v tretjem mesecu,« je spet vprašala.

Ana je pokimala, hkrati pa se je zaklela: Če me bo še enkrat vprašala, bom tisti hip vstala in šla.

Takrat so se odprla vrata v ordinacijo. Prikazala se je sestra, v obraz je bila bolj podobna nečimrni frizerki, in rekla: »Naslednja.« Na ta poziv sta vstali kar dve, Kajžerica in velika, suha ženska. Prehitela je Kajžerico, ki je bila na vrsti, ni se zmenila za njene vreščice ugovore, temveč se je s smešno dolgimi koraki pognala v ordinacijo. Sestra se je vzvišeno našobila in zaprla vrata. Kajžerica pa je sedla in mirno klepetala dalje, ko da se pet sekund poprej sploh ni razburila.

Aprilski veter se je plaho zaletaval v zunanja okna. Uršlja gora se je pogreznila pod težo sivih oblakov. Lesovi pod njo so dišali po odjugi in polja so slutila vigredno sapico.

»Kadar te vidim,« je govorila Kajžerica, obrnjena proti Ani, »se vsakokrat spomnim tvojega moža in pokojne gospe Jamnice... Sedaj je že mesec dni od tega, ko je umrla, ali ne?«

V začetku marca je bilo, ji je v mislih odgovarjala Ana. Ko smo krenili z njo od doma, se je sneg kar vsipal izpod neba, toliko da nismo zgrešili poti na pokopališče. Umrla je teden dni po tistem, ko sem se izselila. In potem je bila hiša prazna, ko da so vse stanovalce pregnali iz nje skrivnostni duhovi. Stanovanjski urad se je obotavljal, da bi poslal v hišo novega stanovalca, prigovarjali so meni, naj se vrnem v svoje stanovanje. A ne maram. Prej me ni bilo strah živeti v njej. Sedaj bi me bilo.

»Imela je lep pogreb,« je mrmrala Kajžerica, potem ko ji Ana ni odgovorila. »Jaz že nikoli ne bom imela takega. Nikoli. Zavoljo mleka, ki ga jim dajem, se že ne bodo mučili za mojo krsto... Ej, pa saj je bila sirota, dosti je pretrpela. Skoro tri leta je presedela v naslanjaču, ne da bi mogla premakniti prst na levi roki, ne da bi mogla vstati in stopiti do okna...«

Pol Dobrij je stopalo za njeno krsto, je razmišljala Ana, ko je Kajžerica za hip utihnila. Vsi njeni otroci, le Simona ni bilo iz daljne dežele in Roka. Železarniška godba je pretresljivo kljubovala snežnemu metežu. Ko se je oglasil govornik, so se ženske skrile za črne pajčolane, moški pa za žalostne obraze. Elica in Katica sta jokali najglasneje.

Frnetovka mi je pravila, da se je vse do zadnjega junaško držala pokonci,« je spet povzela besedo Kajžerica. »Šalila se je menda in smejala, nekaj čudnega je to že; še prejšnji dan, preden je umrla, sem bila pri njej. Morala sem ji priti povedat, kako mi rastejo nežke, ki sem jih dobila pri njej, pa mi je rekla, da bo prišla rajat, ko se bo naša Mojca ženila, saj sem ji vendar botra, je rekla. Nekaj čudnega je to že, da človek ne obupa, četudi se gora prevrne nanj...

Jaz pa vem, si je dejala Ana, prepričana sem, da je bila samo pred ljudmi taka, v resnici pa je mnogokrat doživljala pošastne trenutke, ponoči je obupovala, če je vstala iz teme samo neznatna ovira. Pretresljivo je jokala, ko ni mogla nikogar doklicati, da bi jo vzdignil in jo posadil na posteljno posodo. Njeni prti so že popolnoma zbledeli zaradi prepogostega pranja. Frnetovka jih je morala sušiti kar v sobi, zato se je širil po njenem stanovanju neprijeten vonj, ki je udarjal celo na stopnišče; Jamnico je bilo sram, da bi kdo videl, kako ji vsak dan perejo prte, če bi kdo zvedel, kako si je ponoči v obupu pulila lase in tolkla z glavo ob steno.

»In to mi je pravila Frnetovka, da ji je zadnji teden večkrat omenila Roka, prej o njem vsa tri leta ni spregovorila z nobenim. S svetim prepričanjem ji je dopovedovala, da ga je večkrat videla ob dveh, ko je v železarni zatulila sirena za delopust, videla ga je, nekaj čudnega je to že, kako je prišel z drugimi delavci po cesti, se ustavil ob drevesu ob poti, ji pomahal in nato odšel dalje... In samo ob četrtnih da je prišel z delavci iz železarne, pomisli, Ana, samo ob četrtnih je prišel mimo drevesa ob poti; včasih da je bil kot desetleten otrok, drugič spet sključen starec s posušenim telesom, strašno, kaj... Jaz pravim, da je to bila slutnja, čez nekaj dni je potem umrla...«

To so bile njene blodne sanje, je pomislila Ana, ponoči ni mogla spati, pa so jo obsedle čudne misli, v prividih je pomešala sanje in resnico, povezovala je med sabo stvari, ki jim drugi ljudje nikoli ne bi našli zveze.

Tedaj so se vrata v ordinacijo spet odprla. Kajžerica je planila kvišku, se na vratih zmagoslavno ozrla po ženskah, nato pa vstopila. Ana se je oddahnila.

Toda opazila je, da so ženske, ki so še ostale v čakalnici, nenadoma utihnile. Ano je moreče prešinilo: Ta hip korakam gola skozi njihove misli. Bolje bi bilo, ko bi Kajžerica še ne odšla v ordinacijo. S svojim klepetanjem jih je zadrževala, da me niso slekle že prej. Brez skrbi bodite, bi najraje zakričala, čez mesec dni se bova z Robertom poročila in se izselila iz mesta. Potem pa zavoljo mene kar opletajte z jeziki, kolikor vas je volja, mene ne bo več bolelo. Vem, nobena od vas ne more razumeti, da sem se zdaj po vojski spet spečala z njim, da, spečala, saj to so vaše besede, drage meščanke, dasi sem prepričana, da bi vsaka od vas, ki sedi danes z mano v čakalnici, najbrž ravnala prav tako. Me ženske ne moremo iz svoje kože, tako večkrat slišim reči Jugovo, pri kateri sedaj stanujem. Še ne moremo. Glejte, Jugovo mož vse življenje pretepa, največkrat kar za prazen nič, tudi roko ji je že v pijanosti zlomil, žena pa mu odpušča, vdano odpušča in rodi otroke. Tudi sama postajam taka. Utrudila sem se, vedno bolj popuščam. Mučim se z maščevanjem, ker je spal z drugimi ženskami, potem ko je po vojski spet začel živeti z mano, in mora zdaj plačevati za dva nezakonska otroke, a se spet zatajim, ko me ljubkuje, besnim od sovraštva, ker ga sedaj tri tedne pred poroko po več dni ni k meni, ko pa pride, mu pripravim okusno večerjo, po celo uro potrpežljivo čakam pri mesarju, da dobim najboljše meso, zlikam mu hlače, operem srajco in zjutraj, preden vstane, mu očistim še čevlje. Zadnji mesec me je nekajkrat popadla odvrtna misel — o gorje mi — da bi ga morala ubiti, ne pa mu očistiti čevlje, bržčas zato, ker so se znenada spet

razbolele v meni podobe iz mladosti. A če bi ga res ubila, bi me vse, ki zdajle sedite na teh zdrsanih klopih in potrpežljivo čakate, da vas pokličejo v ordinacijo, kjer vam bodo pretipavali trebuh, vse bi v mislih in tudi naglas govorile: »Glejte jo, nesrečnico, zmešalo se ji je in ga je ubila...«

Kajžerica se je prikazala na vratih.

»Eh, saj sem tako vedela, da je vse v redu,« je malobrižno zamahnila z roko, »še deset otrok bom lahko brez težav prinesla, če bo le Jaka hotel in če bo dosti mošta... Toda dandanes je pač moderno — besedo je s poudarkom zategnila — da gre nosečnica k zdravniku in da jo potem peljejo v bolnico... Le pojdi, Ana, ti si na vrsti...«

Ko je Ana opravila, je šla počasi navzdol po stopnicah ambulate. V pritličju jo je pričakal Robert. Je to mogoče, je bila presenečena, je mogoče, da me je prišel čakati. Najbrž je imel le opravek v ambulanti. Ni ji rekel besede v pozdrav, samo zbegano se je smehljajal.

Molče jo je pospremil na cesto. Zaradi presenečenja, ki ga ji je pripravil, Ana ni zaznala njegovega molka.

»Dolgo sem morala čakati,« se je skoro opravičevala pred njim. »Mislila sem že, da bom obupala, preden bom prišla na vrsto...«

Še je molčal. Zdaj se je Ana predramila. Zbolelo jo je, ker je ni vprašal, kako je opravila.

»Nekaj ti moram povedati,« je naposled dejal z brezbarvnim glasom. »Zato sem te prišel čakati.«

Ana je prisluhnila.

»... Ko sem zjutraj prišel v obrat, me je Herman poklical na stran. Povedal mi je, da so na notranjem odseku spet postali radovedni.«

»Ne verjamem,« je brez pomisleka rekla Ana.

»Jaz pa verjamem. Herman marsikaj ve, Herman ne laže. Ne mislim, da bi se česa bal, saj bi me zdajle ne bilo tukaj, če bi mi lahko kaj dokazali, pravočasno bi jim pokazal pete, ne boj se... Toda tudi za prazen nič te lahko spodnesejo, če hočejo... Hitro bi imela sitnosti, midva oba, mogoče bi morala celo poroko preložiti...«

»Ne verjamem, ne verjamem,« je ponavljala Ana, a začutila, da se ji je lastna trditev že zamajala. Hipoma je pomislila na govorice, ki so se med vojsko širile o Robertu, s tretjim očesom je pogledala njegovo pohabljeno nogo.

Izognila sta se široki cesti čez trg ter naglo zavila po ozki poti mimo na pol podrtilih vrtov in nepobeljenih hiš. Tu je še životaril stari del mesta.

»Mislim, da bi mi lahko pomagala, nama obema bi lahko pomagala,« ji je spotoma govoril Robert, še nikoli ni razkrila v njegovem

glasu toliko plahosti... »Mož ti je padel v partizanih, saj je heroj našega mesta in sploh...

»Robert, prosim, nikar...«

Robert pa je govoril dalje, bolj prosil, kot rotil.

»Tvoj brat je predsednik Zveze borcev...«

»K Andreju me že ne boš spravil, k njemu ne, sploh k nobenemu na Dobrihah...«

»Tudi na okraju te poznajo in na notranjem odseku... Tri leta po vojski ne pustijo človeku, da bi začel živeti v miru.«

Bližala sta se Jugovi hiši, kjer je sedaj stanovala. Prijazna, nova hiša; omet na pročelju se še ni posušil. Jug je bil eden izmed mnogih delavcev, ki so si po vojski na robu mesta postavili stanovanjske hiše. Po travniku pred hišo je tekala Marinka in lovila mačko. Ko ji je pobegnila na drevo, je veselo poskakovala okrog debela in ploskala z rokami. Mačka je mirno obsedela na veji, ji mežikala z bistrimi očmi, toplo sonce se ji je svetilo na brčicah.

Ana se je ustavila. Robert ji je pogledal v obraz.

»Šla bom na notranji odsek,« je odločila, »Smolnika poznam, bila sta dobra prijatelja z Rokom...«

Ana je vsa zbegana obstala sredi prodajalne, ki je bila bolj podobna dolgemu hodniku. Prve dni v mesecu je v vseh trgovinah šumelo nakupovalcev. Ni kupila vsega, kar je mislila, malone pozabila je plačati in že pohitela na cesto, ne da bi se zavedala, kam ji je stopila noga. Majsko sonce ji je posijalo naravnost v oči in jo za trenutek oslepilo. Potem je začutila, da jo je krepka roka zgrabila za rame in jo potegnila nazaj na pločnik, da se je pijano opotekla. Težak avto je zdrvel mimo.

»Še povozilo bi vas, tovarišica Jamnikova,« je začula preplašen glas za svojim hrbtom.

Ana ni pogledala svojega rešitelja, temveč je z naglimi koraki prečkala trg. Ljudje okrog nje so taval v vroči meglici. Noga ji je podzavestno iskala pravo smer. Skušala je ubežati mislim, ki so kot nevidne ose prišumele za njo iz prodajalne, se zaganjale vanjo, jo zbadale, da jo je vsakokrat ostro zapeklo pri srcu.

»Ste že čuli, gospa Lojzka,« so brenčale ženske v prodajalni, okrog nje so stale, nalašč so jo neopazno obkolile, »ste čuli, da je Jamnikov Robert prodal že vse svoje stvari. Najbrž se ne bi zmotila, če bi rekla, da misli čez mejo...«

Gospa Lojzka, mesarjeva žena, pa ji je hihitaje odgovarjala: »Nič novega mi niste povedali, gospa, saj sem od njega prav poceni kupila

divan, še kar dober je, zakaj ga ne bi kupila, če je tako poceni, ali ne, gospa...

In tretja je nosljaje govorila: »Zdaj je osrečil še Krpačevo Vero. Boste videli, da jo bo z njo pobrisal čez...«

Pa zopet prva: »Jaz se samo čudim, da ga niso že precej po vojski obsodili...«

A druga: »Ko pa je tisto partizansko vdovo vlačil, kdo bi se ga upal dotakniti...«

Spet je zanosljala tretja: »Govore, da je v železarni skrivaj pre-kupčeval še zase... Seveda, nekje je že moral dobivati denar, da je lahko plačeval svoje grehe...«

V Ani so v neizprosнем, vrtečem krogu oživljale vse te besede, opotekaje se je vzpenjala po ozki ulici, se zaletela v poštarja, ki je stopil iz neke hiše, se oprijemala plotov, prekladala cajno iz ene roke v drugo. Zazdelo se ji je, da se z njo opoteka še nerojeni otrok, zato je za hip obstala, da bi ga umirila. Kam pravzaprav grem, se je vprašala, po tej poti ne bom prišla do Juga. Po tej poti se pride do Robertovega stanovanja. O saj res! Moram ga vendar poiskati, govoriti z njim, je zdajci jasno razporedila svojo misel. Pa saj še ni dve. V tovarni je še. Ne, ne, doma je, se je domislila, za danes si je vzel dopust. Herman se seli v novo stanovanje, pa mu mora pomagati.

Toda vseeno bi morala še prej domov, je nato pomislila in pogledala nakupljene stvari. Marinka mora ob pol enih v šolo.

Komaj pa je naredila še nekaj korakov, se je znova ustavila in se ozrla na Dobrije. Sladkobni opoldanski mir se je kakor pokvarjen med razlezel po mestnih strehah. Sonce je lenivo plezalo po dimnikih, pred hišami so se brezskrbno igrali otroci, na bližnjem oknu je postarna ženica zalivala rože. Sredi ozke, dolge ulice so postajale ženske, vračale so se iz trgovin. Pogovor o novicah in sanjah jih je zapeljal, pozabile so, da bi bilo treba pristaviti obed. Po plotu blizu Ane je z očarljivimi koraki stopala pastiričica.

Ana se je odločila. Takoj moram k njemu. Slutnja, ki se ji je kot majhno, črno jezero nabirala v duši, je postajala vse večja. Jezero je bilo tu že prej, le da njegovih obrisov do tistega trenutka ni hotela priznati. Začutila je, da se v to črno jezero naglo zlivajo misli, ki jih nenadoma ne more več zatajiti. Druga drugo so prehitevale in preskakovale. Bila sem na notranjem odseku, o jaz neumnica, jo je pre-ganjala prva misel, poiskala sem Smolnika. Skušal me je potolažiti, izmikal se je pravemu odgovoru, govoril bolj o Roku kot o Robertu, naposled pa mi je namignil, naj raje še odložim poroko... Zadnje čase je Robert le redko prihajal k meni, vedno je našel kakšen izgovor,

se ji je druga misel spremenila v spoznanje. Kadar se me je dotaknil z roko, je bila njegova roka hladna, še goljufal me ni več z žrtvovanjem, ko je legel k meni, samo nase je začel misliti... Tudi meni je rekel, da bo nekatere stvari prodal, preden se bova poročila, češ da bova denar še zelo rabila... Res, že večkrat sem ga videla s Krpačevno Vero, je v mislih odgovarjala govoricam, ki jih je slišala v prodajalni. Prejšnji teden me je vabil, o sedaj šele vem, le na videz me je vabil na sindikalni ples, jaz pa nisem mogla z njim, ker sem bila bolna. Vera ima komaj devetnajst let, nalašč za Roberta, zanj je vsako dekle čez dvajset že staro... Predvčerajšnjim je v jezi bruhal, da se raje ustrelji ali pa pobegne čez mejo, kakor da bi se jim pustil zapreti... Vse življenje se me je sramoval, vse življenje je bil vzvišeni delovodja mojemu očetu, veliki ženini moji materi, usmiljeni ljubimec meni...

Ustavila se je šele pred hišo. Zelo se je upehala, ni mogla več teči kot dvajsetletno dekle, noge so se ji postarale, roka ji je otrpnila zaradi težke cajne, v kateri je nosila nakupljene stvari. Pogledala je po oknih Robertove sobe. Navojnice so bile spuščene. Tišina za njimi je Ano za hip vrgla iz ravnotežja. Planila je v vežo, bila so precej druga vrata, močno je potrkala, nato pa prišla za kljuko, ne da bi počakala na kakšen glas.

Je mogoče, da sta pozabila zakleniti vrata, je pomislila Ana, ko ju je zagledala. O, Robert je gotovo obrnil ključ, dobro ga poznam, toda ključavnica ga je bržkone prevarila in se je le na videz zaskočila.

Ležala sta na stari železni postelji. Drugače je bila soba že popolnoma prazna, star umivalnik je še stal v kotu, sredi sobe šepava stola, na njih pa njene in njegove obleke. Samo skozi natrgane rebrače je škilila svetloba, se stegovala do stola, na katerem so malomarno visele Robertove hlače, in do postelje.

Res je že vse prodal, je suho ugotavljala Ana, potem ko je z očmi preletela prazno sobo, res misli z dekletom čez mejo.

Ko jo je Robert zagledal, se je naglo dvignil, dekle pa je obsedelo v postelji in si skušalo z desnico zakriti čvrste, izzivajoče prsi, z levico pa si je popravljalo razkuštrane lase.

Kako presenečen je obstal poleg še vročega dekleta, zelo mladega dekleta, je stisnilo Ano. Še vedno ima skrbno počesane lase, a le ne more prikriti, da se mu že redčijo. Srajca mu smešno mahedra na trebuščku, oči so se mu v koticah napele, potuhnile so se mu pod mesnate veke, po bledem obrazu se mu zbegano lovijo rdeče pegice, nikoli do tega trenutka se mi ni zdel tako nebogljen. O vem, da bi se najraje pognal vame in me z užitkom zadavil, a je prestrašopeten,



na potnem čelu mu berem, da je prestrašopeten. Menda mi misli nekaj reči, najbrž v opravičilo.

Dasi je sama trepetala po vsem životu in so se ji ob čelu ubijale neurejene, moreče, brezumne misli, je vendarle za vso to zmedo vstajala v njej nadnaravno razsodna, mladostno ostra misel. V kratki sekundi je podoživela svojo preteklost; vse njeno življenje, vse se je hipoma zbralo v eno samo drobno žarišče sedanjosti.

Morebiti sem po vojski hodila z njim tudi zato, da bi doživela ta trenutek, je švignilo skozi temo njene podzavesti.

Videla je, da se je iz zadnjega žepa Robertovih hlač, ki so visele čez stol, ponujala kratka, črna, hladna cev.

Ta samokres mu je že pred enim mesecem padel iz žepa, je pomislila z bliskovito počasnostjo, a ga je pobral in spravil, preden sem se obrnila. Šele ta trenutek slišim počeni padec samokresa, šele ta trenutek doživljam takratno Robertovo naglo kretnjo.

Nenadoma je spustila cajno na tla, se spremenila v tigrico, ki se s prvim skokom nauči, kako se zasaja zobe, skočila, in še preden je Robert naredil en sam korak, trikrat sprožila vanj.

Tedaj so se za njenim hrbtom odprla vrata. Dežurni miličnik je stal na pragu celice. Še enkrat se je ozrla skozi pravokotno linico, k drevesu. Nato je stopila najprej na posteljo, od tam pa na tla. Miličnik je potrpežljivo počakal, da je pomaknila posteljo nazaj k steni.

»Zdaj boste slišali razsodbo,« ji je rekel nenavadno prijazno, ko je stopila mimo njega na dolgi hodnik, a se ni zmenila za njegove besede.

Korakala je naglo. Vedno više je odmevalo po skoro praznem hodniku.